

LATVIJAS UNIVERSITĀTE
JURIDISKĀ FAKULTĀTE
CIVILTIESISKO ZINĀTŅU KATEDRA

Maģistra darbs
Vienpusēja atkāpšanās no līguma

Autore: Agate Šķila

Studenta apliecības Nr.as10361

Darba vadītājs: Asoc. prof. Dr.iur. Jānis Kārklis

RĪGA 2015

ANOTĀCIJA

Latvijas Republikas Civillikuma normas, kas attiecās uz vienpusēju atkāpšanos no līguma ir pārāk kategoriskas vai neefektīvas. Latvija ir viena no Eiropas savienības dalībvalstīm, tādējādi līgumtiesību attīstība nevar notikt nerēķinoties ar kopējiem Eiropas pilnveidošanās aktiem.

Autore darbā ir izpētījusi no juridiskā viedokļa vienpusēju līguma atkāpšanās tiesisko regulējumu, proti, vienpusējas atkāpšanās tiesiskās sekas, Civillikuma 1587. pantā ietvertos atkāpšanās veidus un Eiropas līgumtiesību principu nepieciešamību un izņēmumus no principa *pacta sunt servanda*, t.i. apstākļu izmaiņu klauzulu, būtisks līguma pārkāpums un līguma ekonomiskā mērķa sabrukumu.

Darba analīzei izmantoti ne tikai Latvijas tiesību akti, tiesu prakse un juridiskā literatūra, gan ārvalstu regulējums, prakse un zinātniskie raksti. Maģistra darba ietvaros autore ir konstatējusi trūkumus normatīvajos tiesību aktos un izdarījusi secinājumu attiecībā uz vienpusēju atkāpšanos Latvijas Civillikuma ietvarā.

Maģistra darbā izmantoti sekojoši atslēgas vārdi: līgums, neefektīvs, līguma raksturs, Eiropas starptautiskie principi, saistošais spēks.

ANNOTATION

The norms of Latvian civil law regarding unilateral withdrawal from a contract are too categorical and ineffective. Latvia is a part of European Union, therefore contract law development cannot happen without considering the common European legislation.

The author looked at the legal framework of an unilateral withdrawal from a contract and the consequences of such act, the types of withdrawal based on the Civil law Act 1587 and the necessity of the European contract law principles and exceptions from the principle *pacta sunt servanda* (changed circumstances in contracts) as an essential breach of a contract and a discharge of contractual obligations.

The analysis of the thesis include Latvian and foreign legislation, jurisprudence and legal literature. Within the Master's Thesis the author has recognised disadvantages in laws and regulations and has drawn conclusions regarding unilateral withdrawal from a contract in Latvian Civil Law.

The key words used in the Master's Thesis are: contract, ineffective, the nature of a contract, principles of European contract law, binding force.

SATURA RĀDĪTĀJS

Ievads.....	5
1.Civillikuma 1587.panta modernizācijas nepieciešamība.....	7
1.1.Vienpusēja atkāpšanās no līguma civiltiesībās kopumā	9
2.Likumiskie izņēmumi no principa <i>pacta sunt servanda</i> Latvijas Civillikumā.....	18
2.1. Vienpusēja atkāpšanās no līguma tiesiskās sekas	18
2.2. Vienpusēja atkāpšanās no līguma kad tāda tiesība bijusi noteikti pielīgta	21
2.3.Vienpusēja atkāpšanās no līguma, kad tos zināmos apstākļos pieļauj likums.....	22
2.4. Vienpusēja atkāpšanās, kad tā pamatota ar paša līguma raksturu	30
3.Eiropas līgumtiesību principu nepieciešamība	34
3.1. Apstākļu izmaiņas klauzula	37
3.2. Būtiska Līguma neizpilde	48
Kopsavilkums	53
Izmantotās literatūras un juridisko aktu saraksts	56

IEVADS

Latvijas Republikas Civillikums (turpmāk tekstā – Civillikums) pakāpeniski tiek uzlabots pielāgojot normas mūsdienu vajadzībām, tomēr līguma saistošā spēka institūts nav elastīgs un regulējums ir nemainīgs kopš Civillikuma tapšanas 1937.gada. Latvijas Civillikums ir izveidojies romiešu tiesību ietekmē, kurā arī šobrīd atspoguļojās tā laika principi. Konsekventi tam ir aktuāls jautājums par tā atbilstību mūsdienām un vēsturisko ietekmi uz vienpusēju atkāpšanos no līguma.

Vēsturiskā civiltiesību attīstība ir ne tikai atstājusi kategorisku pieeju, bet arī ietekmējusi atkāpšanās no līguma kā institūtu civiltiesībās kopumā. Vienpusēji atkāpjoties no līgumu pusēm var rasties daudz jautājumu, par saistošā spēku, formu, saturu un citām būtiskām niansēm. Tādējādi svarīgi ir apskatīt vienpusēju atkāpšanos no līguma kā tiesību institūtu puses, pievēršot uzmanību vispārējam ieskatam, lai esošo sistēmu padarītu saprotamāku.

Vienpusēju atkāpšanās no līguma salīdzinājumā ar Eiropas Savienības līgumtiesību principiem, kurus savos regulējumos ir ieviesušas daudzas Eiropas savienības valstis, Latvijas regulējums nav tik elastīgs, kas savukārt apgrūtina pašmāju un starpvalstu līgumslēdzēju tiesiskās attiecības, ar šo pamatojams arī tēmas aktualitāte. Eiropas līgumtiesību principi dod iespēju atkāpties no līguma, ja līguma izpilde ir kļuvusi pārmērīgi apgrūtinoša no pusēm neparedzētu un neatkarīgu iemeslu iestāšanās gadījumā. Kā arī pastāv vēl citi apstākļi, kas pieļauj atkāpties no vispārējā civiltiesību principa *pacta sunt servanda*.

Maģistra darba mērķis ir kritiski apskatīt pašreizējo regulējumu, kas attiecās uz vienpusēju atkāpšanos no līguma Civillikumā. Autores uzdevums ir novērst neskaidrības par vienpusēju atkāpšanos kopumā, kā arī apskatīt un ieteikt, kā modernizēt Civillikumu, lai līgumslēdzējiem būtu piemērotāks regulējums atbilstoši mūsdienu situācijai.

Lai sasniegtu darbā izvirzīto mērķi autore izmantojusi tādas zinātniskās pētnieciskās metodes kā vēsturiskā un salīdzinošā. Vēsturiskā metode dod iespēju noskaidrot tiesību normas attīstību laika gaitā, kā arī principa *pacta sunt servanda* izcelsmi. Savukārt salīdzinošo metodi autore izmantoja, lai salīdzinātu Latvijas regulējumus ar citu valstu praksi un regulējumiem, kā arī ar Eiropā atzītajiem līgumtiesību principiem.

Maģistra darbam ir trīs nodaļas. Pirmajā nodaļā ir apskatīts Civillikuma 1587.panta modernizācijas nepieciešamība, kā arī vienpusēja atkāpšanās no līguma civiltiesībās kopumā, iekļaujot tajā visus raksturojošos jautājumus par vienpusēju atkāpšanos no līguma, proti, kas pēc būtības ir vienpusēja atkāpšanās no līguma, kad tā stājās spēkā, ja paziņojums nosūtīts starp klātneesošām, kad puse ir pielīgusi savas tiesības vienpusēji atkāpties. Otrā nodaļā tiek apskatīti gadījumi, kad Latvijas Civillikums un citi Latvijas likumi pieļauj izņēmumus no principa *pacta*

sunt servanda, lielāku uzmanību vēršot uz Civillikuma 1589. Panta izņēmumiem. Trešā nodaļa tiek aplūkota nepieciešamība Eiropas tiesību principu ieviešanai Latvijā, kā arī analizēti un apskatīti izņēmumi no līguma saistošā spēka. Darbā izmantota gan ārzemju tiesu prakse un normatīvais regulējums, gan zinātniskie raksti. Tieši šai nodaļā tiek pieminēti un analizēti vieni no jaunākajiem Eiropas līgumtiesības apvienojošajiem dokumentiem – Kopējā modeļa projekts (turpmāk- DCFR),¹ Eiropas līgumtiesību principi (turpmāk - ELTP),² kā arī Starptautisko komercilīgumu principi (turpmāk-UNIDROIT)³

¹ Von Bar C., Clive E. (ed.). Principles, Definitions and Model Rules of European Private Law: Draft Common Frame of Reference (DCFR). Prepared by the Study Group on a European Civil Code and the Research Group on EC Private Law (Acquis Group). New York: Oxford University Press, 2010.

² Principles of European Contract Law. Parts I and II. Edited by Ole Lando and Hugh Beale. The Hague, London, Boston: Kluwer Law International, 2000

³ UNIDROIT principles 2010. Pieejams: <http://www.unidroit.org/instruments/commercial-contracts/unidroit-principles-2010> [aplūkots 2015.gada 10.martā].

1. Civillikuma 1587.panta modernizācijas nepieciešamība

Jautājums par līgumtiesību modernizāciju ir aktualizējies jau iepriekš, bet tomēr joprojām nav grozītas Civillikuma normas, kas aptver līguma saistošo spēku.

Problēmu ir bijis mēģinājums risināt 2007.gada 1.novembrī Ministru kabinetam Saeimā iesniedzot likumprojektu Nr.528/Lp9 „Grozījumi Civillikumā”.⁴

Civillikums pakāpeniski tiek uzlabots pielāgojot normas mūsdienu vajadzībām, tomēr līguma saistošā spēka institūts nav elastīgs un regulējums ir nemainīgs kopš Civillikuma tapšanas. 1937.gada Civillikuma pamatā ir vēl senākas normas jeb 1864.gada Civillikums (Baltijas Vietējo likumu kopojums III daļa), kā arī Eiropā spēkā esošās tiesību normas.⁵ Civillikuma darbība tika apturēta, kad Latvija tika okupēta un iekļauta PSRS sastāvā, vēl jo vairāk apgrūtinot tā attīstību, un tikai 1992.-1993.gadā tika atjaunots Civillikums.⁶ Šobrīd Civillikuma noregulētās normas par līguma saistošā spēka ir identiskas, kādas tās bija 1864. gada Baltijas Vietējo likumu kopojumā III daļā.

Pēc autores domām ir pagājis pietiekami ilgs laiks un ņemot vērā ekonomiskos un sociālos aspektus, šīm normām nepieciešams atbilstošāks regulējums. Lai saprastu, kādi grozījumi ir nepieciešami Civillikumu normās autore uzskata, ka sākotnēji ir jāapskata vienpusēju atkāpšanos no līguma vispārējā būtība, pievēršot uzmanību jautājumiem, kas skar līgumu izbeigšanu, lai esošo sistēmu varētu padarītu elastīgāku un piemērotāku.

Civiltiesības ir tiesību nozare, kas regulē līdztiesīgu dalībnieku gan fizisku, gan juridisku personas savstarpējās tiesiskās attiecības.⁷ Pušu mērķis, noslēdzot līgumu, ir ekonomisks rezultāts.⁸ Līgumtiesības attīstās, juridisko un ekonomisko interešu sfērā parādās sociālie aspekti. Līdz ar to ekonomiskās un sociālās sekas kļūst par nozīmīgu aspektu līgumtiesībās.⁹

Noslēgt līgumu nozīmē ne tikai vienoties par saistībām, bet arī ievērot, uzņemties un izpildīt. Viens no civiltiesību vissvarīgākajiem fundamentālajiem jautājumiem ir līguma saistošais spēks un gadījumi, kad līgumu tomēr var nepildīt.¹⁰ Tas ir svarīgi, jo, ja reiz līdzēji ir noslēguši līgumu tad to interesēs ir saņemt attiecīgo pakalpojumu, lietu vai darbu, proti,

⁴ Grozījumi Civillikumā. Pieejams: http://helios-web.saeima.lv/saeima9/lasa?dd=LP0528_0 [aplūkots: 2015.gada 22. martā].

⁵ Vēbers J. Privāttiesību sistēmas atjaunošana Latvijas Republikā un tās tālākā attīstība. Grām.Torgāns K., Vēbers J. Civiltiesības kā tiesību nozare. Rīga: Latvijas Universitāte, Juridiskā fakultāte, 1997, 11. lpp.

⁶ Par Latvijas Republikas 1937.gada Civillikumu. LR Likums. Ziņotājs, 1992.14. janvāris, Nr.4.

⁷ Balodis K. Ievads Civiltiesībās. Rīga: Zvaigzne ABC, 2007, 20.lpp.

⁸ Turpat, 58.lpp.

⁹ P. Vincent-Jones. Contractual Governance: Institutional and Organizational Analysis. – Oxford Journal of Legal Studies, 2000, Vol. 20, No. 3, p. 318.

¹⁰ Torgāns K. Saistību tiesības. Rīga: Tiesu namu aģentūra, 2014, 58.lpp.

noslēdzot līgumu, līdzējiem ir svarīgi, lai saistība tiktu izpildīta. Taču cilvēks nevar savā dzīvē paredzēt visu, līdzēji var saskarties ar vērā ņemamiem šķēršļiem līguma izpildē. Jā kāda puse ir saskārušies ar šiem vērā ņemamiem šķēršļiem, kas būtiski izmaina līguma ekonomisko mērķi, tad šādos un citos gadījumos būtu nepieciešams mūsdienīgs vispārējais noregulējums.

Autore neuzskata, ka būtu jāievieš Civillikumā normas, kas viegli ļautu atkāpties no līguma, bet būtu jāuzlabo esošais regulējums. Regulējumam vajadzētu būt tādām, kas ļautu nevis izbeigt līgumiskās attiecības pie mazākajiem gadījumiem, bet gan tādām, kas dotu iespēju situāciju atrisināt piemērotāk abām pusēm.

Striktais kategorisms ir pārņemts no romiešu tiesībām. No romiešiem ir cēlies princips *pacta sunt servanda*. *Pacta sunt servanda* princips nosaka, ka līgums ir jāpilda neskatoties uz jebkādu apstākļu izmaiņu pēc līguma noslēgšanas.¹¹ Jāpilda ne tikai valsts atzītie tipiskie līgumi (kontrakti), bet arī pakti (neformālie līgumi).¹² Princips nosaka, ka jāpilda ir visi līgumi gan tipiski (pirkuma, normas, pilnvarojuma un citi), gan tādi, kas nav noregulēti normatīvajos aktos (jaunveidojumi vai vairāku līgumu apvienojumi), ja tie atbilst vispārējiem noteikumiem par līgumu slēgšanu un saturu.¹³ Proti, līgumi ir jāpilda neatkarīgi no nosaukuma un veida. Jau pirmajos rakstītajos likumos romieši saistību neizpildes gadījumā noteica ļoti smagus sodus. Divpadsmit tabulu likumā bija noteikts, ka saistību neizpildīšanas gadījumā – parādnieks varēja zaudēt brīvību un kļūt par kreditora vergu.¹⁴ Romieši ļoti strikti regulēja savstarpējās attiecības un saistību pienākumu izpildīšanu, tādējādi panākot, ka līgumi tiek pildīti un vienpusēja atkāpšanās kļūst apgrūtināta.

Savukārt līguma nepildīšana radīja citus saistību tiesību institūtus. Romiešu tiesībām bija raksturīgi nepildīt līgumu, tāpēc ar laiku tika noteikti saistību izpildes nodrošināšanas līdzekļi, kā, piemēram, rokasnauda. Tikai rokasnauda bija tas līdzeklis, kas pamudināja pusi izpildīt saistību, izņemot gadījumu, ja nebija bailes to zaudēt. Šāda veida līdzeklis piespieda vismaz lielāko daļu pildīt līgumu. Šādi līgums zaudēja savu nesaistīgumu, proti, ja gribēji lauzt līgumu, bija jāzaudē sava rokas nauda.¹⁵

Pēc autores domām, nesamērīgi daudz un patvaļīgi puses nepildīja savas saistības, ar to varētu izskaidrot stingro principa izveidi *pacta sunt servanda*. Latvijas Civiltiesībās vispārzināmais *princips pacta sunt servanda* nostiprināts Civillikuma 1587.pantā.

¹¹Apstākļu izmaiņu klauzula kā izņēmums no *pacta sunt servanda* principa. Pieejams: http://www.dukonference.lv/files/proceedings_of_conf/53konf/tiesibas/Karklins.pdf [aplūkots 2015.gada 17.martā].

¹² Kalniņš V. Romiešu tiesību pamati. Rīga: Izdevniecība „Zvaigzne”, 1977, 133. lpp.

¹³ Torgāns K. Saistību tiesības. Rīga: Tiesu namu aģentūra, 2014, 591. lpp.

¹⁴ Turpat, 39.lpp.

¹⁵ Sinaiskis V. Vispārējie civiltiesību pamati. Rīga: „Valters un Rapa”, 1935, 115.lpp.

Kā, piemēram, Francijas tiesas ir slavens ar savu ļoti stingru attieksmi pret principa *pacta sunt servanda* ievērošana. Šāda stingra pieeja izskaidrojama ar vēsturiskiem notikumiem, Francijas tiesām un tiesnešiem nav sabiedrības uzticības.¹⁶ Savukārt, Vācijā ir ļoti pozitīva attiecībā uz līguma grozīšanu vai izbeigšanu. Tomēr, princips *pacta sunt servanda* jebkurā gadījumā paliek galvenais kritērijs pušu līgumisko attiecību regulēšanai. Vācijas tiesas groza līgumu, tikai patiesi ārkārtas apstākļos un pēc tam, kad tiek rūpīgi izvērtēti visi attiecīgie apstākļi.¹⁷

Autore piekrīt, ka saistību nepildīšana nevar kļūt patvaļīga, bet tomēr būtu jādod iespēja pusēm grozīt savas līgumattiecības, ja tas ir pamatoti un nepieciešams.

1.1.Vienpusēja atkāpšanās no līguma civiltiesībās kopumā

Līgumos puses mēdz atrunāt iespēju līgumu izbeigt pirms termiņa, proti, vienpusēji atkāpties no līgumu, atcelt vai uzteikt.

Civillikumā nav definēta uzteikuma būtība, ne arī kādi citi noteikumi. Jānorāda, ka ar uzteikumu tiek saprasts vienpusējs gribas izteikums, jeb paziņojumu otrai pusei par tiesisko attiecību izbeigšanu. Puse var pielīgt tiesiskās attiecībās izbeigt nekavējoties vai nosakot termiņu, otras puses piekrišana nav nepieciešama. Proti, uzteikums ir vienpusējs tiesisks darījums, kurš izbeidz tiesiskas attiecības.¹⁸ Uzteikums pēc savas būtības ir tāds tiesību veids ka pusei, kura šo tiesību izmanto nav piešķirta tiesība prasīt kādu darbību izpildījumu no otras puses. Šī saistība izbeidz, groza vai nodibina tiesiskās attiecības, bet tā nav saistību tiesība 1401.panta izpratnē. Vienpusējam uzteikumam un līguma vienpusējai atkāpšanai no līguma ir dažādas tiesiskās sekas.

Civillikuma 1403. pants nosaka, ka tiesisku darījumu it tikai atļautā kārtā izdarīta darbība un tā ir vērsta uz tiesisku attiecību nodibināšanu, pārgrozīšanu vai izbeigšanu.¹⁹ Lai atļautā kārtā izdarītu darbību ir nepieciešams gribas izteikums, lai gan Civillikuma norma to neietver savā definīcijā, tomēr katra tiesiski noslēgta darījuma pazīme ir gribas izteikums. Lai gribai iegūtu tiesisku spēku, darbība nevar notikt bezdarbības formā, kā

¹⁶ Karampatzos, A. Supervening Hardship as Subdivision of the General Frustration Rule: A Comparative Analysis with Reference to Anglo-American, German, French and Greek Law. European Review of Private Law. 2005, Vol. 2: p.144.

¹⁷ Baranauskas E., Zapolskis P.The effect of change in circumstances on the performance of contract. Vilnius.: Mykolas Romeris University, 2009, p.205.

¹⁸ Par likumu piemērošanu, izšķirot tiesās strīdus, kas saistīti ar darba līguma izbeigšanu vai grozīšanu, Pieejams: www.at.gov.lv [aplūkots 2015.gada 10.aprīlī].

¹⁹ Civillikums: LR likums. Pieejams: <http://likumi.lv/doc.php?id=225418> [aplūkots 2015.gada 25.martā].

tas ir iespējams neatļautas darbības gadījumā.²⁰ Jāpiemin, ka autore neanalizēs Civillikuma 1415.pantā²¹ un 1592.pantā²² norādītos gadījumus, kad līgums noslēgts neatļautu un pretlikumīgu darbību interesēs, kā arī gadījumus, kad līgumu atzīst par spēkā neesošu, piemēram, formas prasības neievērošanas gadījumā vai ja ir gribas trūkumu esamībā un citos gadījumos.

Autore uzskata, ka vienpusēja atkāpšanās no līguma ir gribas izteikums. Viena puse vēršas pie otras puses ar paziņojumu, jeb tā dara zināmu savu gribu par velmi atkāpties no līguma. Šāds tiesisks darījums uzskatāms par vienpusēju darījumu, jo nepieciešams ir vienas puses griba, lai rastos noteiktas tiesiskās sekas un šādam paziņojumam netiek jautāta otras puses piekrišana. Atšķirībā no uzteikuma, atkāpjoties puses līgums izbeidzās ar atpakaļejošu spēku.

Vienpusēja atkāpšanās no līguma ir uzskatāma par konstitutīvām subjektīvām tiesībām. Jānorāda, ka Latvijas civiltiesībās konstitutīvajām subjektīvajām tiesībām nav savas definīcijas, tomēr tiesībām termins ir pārņemts no Francijas civiltiesību terminoloģijas, kur šādas tiesības sauc par *droits constitutifs*.

Izmantojot šīs tiesības, proti, nodibinot jaunas tiesības, grozot vai izbeidzot esošās, persona izveido jaunu tiesisko stāvokli. Šīs tiesības tiek īstenotas uz adresātu, bet nav nepieciešama adresāta piekrišana, lai rastos jauns tiesiskais stāvoklis.²³

Asoc. prof. K. Balodis arī norādījis, ka ne visos gadījumos vienpusēja atkāpšanās no līguma ir konstitutīvās subjektīvās tiesības, tās ir tikai tajos gadījumos, kuros līgums izbeidzas ar līdzēja vienpusēju gribas izteikumu, nevēršoties tiesā. Izmantojot, šīs tiesības tiesiskās sekas iestājas uzreiz, līdz ar gribas izteikumu, pat, ja otra puse iebilst nav nepieciešams tiesas spriedums, lai panāktu jaunradītā tiesiskā stāvokļa atzīšanu.²⁴

Autore secina, ka pusei vēršoties tiesā ar lūgumu atzīt vienpusēju atkāpšanos par pamatotu, persona var izveidot jaunu tiesisku stāvokli tikai tad, ja tiesa to apstiprina. Šo stāvokli pati persona nekonstituē, bet gan tiesa.

Kā norādījis asoc. Prof. K. Balodis vienas no konstitutīvajām subjektīvajām tiesībām ir: uzteikums, atsaukums, ar likumu vai tiesisko darījumu atļauta vienpusēja atkāpšanās

²⁰ Balodis K. Ievads Civiltiesībās. Rīga: Zvaigzne ABC, 2007, 151.lpp.

²¹ Sk Civillikuma 1415. pantu. „Neatļauta un nepieklājīga darbība, kuras mērķis ir pretējs reliģijai, likumiem vai labiem tikumiem, vai kura vērsta uz to, lai apietu likumu, nevar būt par tiesiska darījuma priekšmetu; tāds darījums nav spēkā [...].

²² Sk Civillikuma 1592.pantu „Neviens līgums, kas veicina kaut ko pretlikumīgu, netikumīgu vai negodīgu, nesaista [...].

²³ Balodis K. Ievads Civiltiesībās. Rīga: Zvaigzne ABC, 2007, 130.lpp.

²⁴ Turpat

no līguma (.), šajos gadījumos pusei ir iespēja ar vienpusēju gribas izteikumu izbeigt līgumu.²⁵

Latvijas Republikas Augstākās tiesas Senātu Civillietu departaments, savā 2013.gada 30.jūnija spriedumā SKC 644/2013 norādījis, ka „Līgums ir izbeigts ar brīdi, kad tiesīgā puse paziņo par atkāpšanos. Ir iespējams strīds tiesā par atkāpšanās pamatotību, taču, ja pamats atkāpties tiek konstatēts, tad līgums uzskatāms par izbeigtu nevis tiesas sprieduma taisīšanas brīdī, bet atkāpšanās brīdī, kas attiecīgi ņemams vērā pie procentu un līgumsoda aprēķina.”²⁶ Pēc autores domām tiesa šai gadījumā norāda par klātesošām personām, bet ja personas ir klātneesošas tad līgums ir izbeigts ar brīdi, kad puse ir saņēmusi paziņojumu.

Pēc vienpusējas atkāpšanās līguma darbība tiek izbeigta, tas ir konstitutīvi, lai puses atkal atjaunotu līguma darbību ir nepieciešams abu pušu piekrišana, jeb paraksti, kas apliecinās gribu atkal kļūt par līdzējiem. Izbeidzot līgumu kreditors var prasīt no attiecīgā līguma izrietošo saistību izpildi. Autore secina, ja, puse, kura vēlās atkāpties no līgumu ir jau par to paziņojusi otrai pusei, tad šādu paziņojumu nevar atsaukt. Savukārt, kad atkāpšanās ir nodota pusei, svarīgi ir zināt spēkā esamības iestāšanās brīdi.

Civillikums tieši nenosaka atkāpšanās spēkā esamības nosacījumus. Puses gribas paziņojums pats par sevi tiesiskas sekas nerada, jo tikai spēkā stāšanās brīdī rodas gribas izteikuma tiesiskās sekas. Tāpēc svarīgi ir konstatēt, kad šis gribas izteikums stājās spēkā.

Ja līdzēji ir klātesoši, tad gribas izteikumus par atkāpšanos no līguma ir diezgan precīzi nosakāms, spēkā stāšanās brīdis praksē nesagādā problēmas. Proti, mutiski izteikts gribas izteikums stājās spēkā, kad otra puse ir sapratusi un pieņēmusi zināšanai, savukārt rakstiski nodots paziņojums stājās spēkā, kad tas ir nodots adresātam. Jāpiemin, ka izsakot gribas izteikumu mutiski galvenais faktors ir otras puses spēja uzklaut un saprast. Autore uzskata, ka paziņojumam ir jābūt valodā, kuru pārvalda otra puse, savukārt rakstiskam paziņojumam obligāti jābūt nodotam otrai pusei, citādāk tas nerada tiesiskas sekas.

Pastāv gadījumi, kad personai, kurai vajadzētu saņemt paziņojumu par vienpusēju atkāpšanos no līguma ir pārstāvis. Ja gribas izteikumu saņēmis pārstāvis, tad tiek uzskatīts, ka ziņu ir saņēmis pats pārstāvības devējs.²⁷

Mūsdienu interneta un tehnoloģiju laikmetā pastāv iespējas arī šādā veidā nosūtīt gribas izteikumu par vienpusēju atkāpšanos no līguma. Protams, otrai pusei jābūt pieejamam šādam resursam, lai varētu rēķināties ar to, ka otra puse saņems un par to

²⁵ Balodis K. Ievads Civiltiesībās.Rīga: Zvaigzne ABC, 2007, 130.lpp.

²⁶ Latvijas Republikas Augstākās tiesas Senātu Civillietu departamenta 2013.gada 30.jūnija spriedums SKC 644/2013, punkts 6.1. Pieejams: Pieejams: www.at.gov.lv [aplūkots 2015.gada 3.martā].

²⁷ Balodis K. Ievads Civiltiesībās.Rīga:Zvaigzne ABC, 2007, 160.lpp.

uzzinās. Šādos apstākļos galvenais faktors ir otras puses pārlicība, ka puse saņems šādu paziņojumu.

Komerclikuma 12. panta ceturtā daļa, nosaka ka , ja nosūtītājs var pierādīt, ka ziņas, dokumenti, vai citu korespondenci ir nosūtījis uz komercreģistrā norādīto adresei, tad uzskatāms, ka komersants ziņas ir saņēmis.²⁸ Saskaņā ar civiltiesību noteikumiem, kas attiecās uz gribas izteikumu stāšanos spēkā ir attiecināms arī uz Komerclikuma noteikumiem. Tādējādi, komersanta nosūtīti gribas izteikumi stājās spēkā ar saņemšanas brīdi.²⁹

Tomēr svarīgākais jautājums ir par paziņojuma stāšanos spēkā, kad personas ir klātneesošas. Civillikuma 1537.pants³⁰ 2009.gadā ir pievienojies jau pasaulē atzītajam „pastkastītes princips”. Ja puse ir klātneesošas, tad paziņojums stājās spēkā ar brīdi, kad adresāts ir saņēmis paziņojumu.

Vēsturiski „pastkastītes princips“ ir izveidojies laikā, kad ātrākais saziņas veids bija pasts. Mūsdienās tehnoloģijas ir attīstījušas un saziņa pa faksu, telefonu, e-pastu ir neatņemama sastāvdaļa.

Vēsturiski, lai noslēgtu līgumu piedāvātājam bija jānosūta oferte, bet saņēmējam akcepts. Līgums stājās spēkā ar to brīdi, kad akcepts bija nosūtīts otrai pusei. Šādos gadījumos pastāvēja laika brīdis, kurā piedāvātājs nevarēja zināt vai līgums ir stājies spēkā vai nav. Neskaitāmos gadījumos puse, kura piedāvāja līgumu noteica, ka līgums stājās spēkā tikai tad, kad ir saņemts akcepts. Gadījumos, kad šāds noteikums nebija noteikts, līgums stājās spēkā pat tad, ja akcepta izsūtītā vēstule bija nozudusi vai nosūtīta nepareizi.³¹ Pastāvēja iespēja, ka ofertes izteicējs nemaz nezina, ka piedāvājums ir pieņemts un, ka ir jau saistīts ar līgumu.

Pastkastītes princips ir radies 1818.gadā tiesas lietā *Adams V Lidsell*. Starp pusēm pastāvēja strīds par to vai līgums ir spēkā esošs vai nav. Viena puse nosūtīja pa pastu otrai pusei piedāvājumu par aitas vilnas pirkšanu. Tai pašā dienā otra puse deva savu akceptu nosūtot to pa pastu. Ofertes devējs domāja, ka otra puse nav piekritusi šādam piedāvājumam un pārdeva aitas vilnu trešajai personai. Tiesai bija jākonstatē precīzs brīdis, kad līgums ir stājies spēkā. Tiesa nolēma, ka akcepts bija nosūtīts, tātad piedāvājums ir pieņemts, pēc vispārējā principa līgums saista no brīža, kad otra puse ir

²⁸ Komerclikums: LR likums. Latvijas Vēstnesis, 2000. 4.maijs, nr.158

²⁹ Balodis K. Ievads Civiltiesībās.Rīga:Zvaigzne ABC, 2007, 159.lpp.

³⁰ Sk Civillikuma 1537.pantu „Ja līgumu slēdz starp klātneesošiem, tad tas uzskatāms par noslēgtu no tā brīža, kad priekšlikuma piedāvātāju ir sasniegusi priekšlikuma saņēmēja beznosacījuma piekrišana.“

³¹ Postal Rule Is A Historical Ruling. Pieejams <http://www.lawteacher.net/free-law-essays/communications-law/postal-rule-is-a-historical-ruling.php> [aplūkots 2015.gada 20.martā].

akceptējusi oferti. Proti, līgums stājās spēkā ar mirkli, kad vēstule ir ievietota pastkastītē.³²

Līgums stājas spēkā ar vēstules ievietošanu pastkastītē, pēc autores domām nav pats labākais risinājums, jo otra puse nevar zināt, kurā mirklī šī vēstule ir izsūtīta un vai vispār ir izsūtīta. Laika gaitā atīstījās princips, ka noteiktā laika perioda ofertes devējam bija tiesības piedāvājumu ņemt atpakaļ.³³ Autorei tas šķiet tikai pamatoti, jo likt vienai pusei gaidīt tik ilgi, līdz, piemēram, sabojāsies raža, ja otras puses vēstule ir izsūtīta nepareizi vai atgriezusies atpakaļ pie izsūtītāja.

Laika gaitā tapušas vēl citas teorijas. Viena no tādām bija vēstules uzplēšanas teorija jeb uztveršanas teorija, kura nosaka, ka līgums stājās spēkā ar brīdi, kad puse ir iepazinusies ar vēstules saturu. Dominējošā teorija mūsdienās ir saņemšanas.

Latvijā un daudzās Eiropas valstīs, kā arī Eiropas līgumu tiesību principos (2:205.panta 1.daļa)³⁴, UNIDROIT starptautiskajos principos (2.1.6 pants)³⁵, kā arī ANO Vīnes 1980. gada konvencijā par starptautiskajiem preču pirkuma līgumiem (15.pants)³⁶ ir regulēts „pastkastītes princips“, neietverot vēsturisko regulējumu, bet nosakot, ka līgums stājās spēkā, kad paziņojums ir sasniedzis adresātu jeb adresāts to ir saņēmis un pat ne iepazinies ar saturu.

Autorei jānorāda, ka šāds princips darbojās uz līguma noslēgšanu. Bet šim principam būtu piemērojama analogija attiecībā uz viopusēju atkāpšanos. Lai atkāptos no līguma ir jāievēro tie paši principi, kas noslēdzot līgumu. Ievērojot līguma formu, puse izsaka savu gribu neturpināt līgumiskās attiecības. Ja personas ir klātneesošas, tad tā pat kā oferti, kas ir viopusējs gribas izteikums, līdzējs savu viopusējo gribas paziņojumu nosūta otrai pusei, negaidot nekādu atbildi, jo sekas iestājas uzreiz.

Piemēram, personai rakstiski izsakot savu gribu viopusēji atkāpties no līguma, vēstule tiek nodota kādai trešajai personai, uzticot vēstuli nosūtīt. Trešā persona vēl šo vēstuli paglabā pie sevis, nebūtu pareizi uzskatīt, ka puse, kura rakstīja šo vēstuli jau var vērsties pret otru pusi ar saviem prasījumiem. Gribas izteikums nav stājies spēkā, līdz vēstuli nav saņēmusi otrs līdzējs, līdz ar to nav uzskatāms, ka puse ir atkāpusies no līguma.

Civillikums neregulē jautājumu vai atkāpjoties no līguma ir jāievēro tie paši noteikumi un principi, kas pie līguma noslēgšanas, bet pamatojoties uz analogiju autore

³² Postal Rule Is A Historical Ruling. Pieejams <http://www.lawteacher.net/free-law-essays/communications-law/postal-rule-is-a-historical-ruling.php> [aplūkots 2015.gada 20.martā].

³³ Čakste K., Civiltiesības. 1940. 69.lpp.

³⁴ The principles of European contract law. Pieejams: <http://www.jus.uio.no/lm/eu.contract.principles.parts.1.to.3.2002/2.205.html> [aplūkots 2015.gada 10.martā].

³⁵ UNIDROIT principles 2010. Pieejams: <http://www.unidroit.org/instruments/commercial-contracts/unidroit-principles-2010> [aplūkots 2015.gada 10.martā].

³⁶ Par Apvienoto Nāciju Organizācijas Konvenciju par starptautiskajiem preču pirkuma - pārdevuma līgumiem: LR likums. Latvijas Vēstnesis, 1997. 3. jūlijs, nr.170.

uzskata, ka ir jāņem vērā. Kā arī Civillikums nenosaka speciālu formu vienpusēji atkāpjoties no līguma.

Pastāv līgumu brīvības princips, proti, līguma satura izvēles brīvība, līguma noslēgšanas brīvība, līgumpartnera izvēles brīvība un līgum formas izvēlēs brīvība.³⁷ Pamatojoties uz šiem principiem un Civillikuma 1. pantu, pusēm līguma noslēgšana sākas ar priekšlikumu jeb oferti. Ja otra puse vēlās noslēgt līgumu tā dod akceptu. Lai līgumus tiktu uzskatīts par galīgi noslēgtu pusēm ir jāvienojas par darījumu būtiskām sastāvdaļām ar nolūku savstarpēji saistīties un, ja likums to nosaka vai līdzēji ir vienojušies par zināmu formu, tad tā ir jāievēro.³⁸ Proti, netieši Civillikuma 1533. pants nosaka, ka ofertes saturam ir jāatbilst iepriekšminētajiem priekšnoteikumiem, ja ofertē nav ietverts līgumā būtiskās līguma sastāvdaļas, tad starp pusēm nerodas līgumu tiesiskās attiecības.³⁹ Tai skaitā, lai līgums būtu spēkā rīcībai jābūt likumiskai, jo puses mēdz arī noslēgt fiktīvus un prettiesiskus līgumus.

Piemēram, puses ir vienojušās par līguma būtiskajām sastāvdaļām, ir izteikta griba savstarpēji saistīties, un puses ir vienojušās par rakstisku līgumu, un pēc kāda laika viena no pusēm paziņo, ka vienpusēji atkāpsies no līguma. Pēc autores domām, lai atkāptos no līguma ir jāņem vērā līguma noslēgšanas forma, kas noteiks to vai paziņojums jāizsaka tikai rakstiski vai tomēr pastāv iespēja pusei izteikt paziņojumu arī mutiski. Attiecīgi pārējo principu un noteikumu ievērošana būtu neatbilstoša atkāpšanās būtībai, jo vairs nav jānodibina tiesiskas attiecības, bet gan tās jāpārtrauc.

Pusēm ir iespēja pašām labprātīgi vienoties, ka darījums tik noslēgts rakstveidā, bet rakstisku formu daudzos darījumos nosaka likums. Ja darījums ir noslēgts rakstveidā puse savu gribu atkāpties no līguma var izteikt rakstiski un/vai mutiski, bet tas nav iespējams ar konkludentām darbībām, piemēram, klusējot. Autore uzskata, ka šāda atkāpšanās nav iespējama ar konkludentām darbībām, jo otra puse nekādi to nevarētu uzzināt. Ja kreditors gribētu atkāpties no līguma, jo parādnieks nepilda savas saistības, tad nav iedomājams, kādas darbības tam būtu jāveic, lai debitors saprastu, ka puse ir vienpusēji atkāpusies no līguma.

Pēc autores domām, ja līgums ir izteikts rakstiski, tad pusei ir tiesības paziņot par atkāpšanos arī mutiski. Jo sevišķi tāpēc, ka Civillikums nenosaka formu, tādēļ paziņojumu var izteikt gan rakstiski, gan mutiski. Tomēr visbiežāk kreditori šādu paziņojumu nosūta rakstiski, norādot gan atkāpšanās iemeslu, gan citus pienākumus, kas jāpilda otrai pusei saistībā ar noslēgto līgumu. Izsakot savu gribu atkāpties mutiski pastāv risks, ka cietusī

³⁷ Balodis K. Ievads Civiltiesībās. Rīga: Zvaigzne ABC, 2007, 177.lpp.

³⁸ Civillikums: LR likums. Pieejams: <http://likumi.lv/doc.php?id=225418> [aplūkots 2015.gada 23.martā].

³⁹ Kārklīņš. J. Latvijas līgumtiesību modernizācijas galvenie virzieni. Promocijas darbs, 2006, 74.lpp.

puse to var neņemt vērā un turpināt pildīt savas saistības. Otrkārt, līdzējiem vajadzētu atkāpties rakstiski, jo šādā veidā var saglabāt pierādījumus par paziņojumu.

Savukārt, ja puses līgumā ir noteikušas, ka visi paziņojumi, saskaņojumi un citas darbības, kas saistītas ar noslēgto līgumu jāveic tikai rakstveidā, tad paziņojums par vienpusēju atkāpšanos mutiski nebūs spēkā. Lai gan, atkāpšanās gadījumā nav noteikta sevišķa forma, tomēr pēc autores domām līgumā ietvertajiem noteikumiem ir lielāks spēks nekā nenoteiktām darbībām.

Civillikuma 1864.panta (atcēlēja līgums) nosaka, ka ar formu kādā līgums ir noslēgts var arī atcelt.⁴⁰ Vienpusēja atkāpšanās un līguma atcelšana nav viens un tas pats, autorei šķiet, ka šādu principu puses var arī ievērot vienpusēji atkāpjoties. Ja puses noslēdz līgumu mutiski, tad no tā arī mutiski ar atkāpties, ja bijusi sevišķa forma nepieciešama tad arī tā pat jāatkāpjas. Savukārt, ja nav bijusi vajadzīga sevišķa forma, bet puses noslēgušas līgumu un nav pielīgušas, ka visām darbībām jānotiek tikai rakstiski, tad puses no līguma var atkāpties gan mutiski, gan rakstiski.

Civillikums atsevišķi arī neregulē jautājumu par to kādam jābūt atteikumu saturam. Paziņojumam par līguma izbeigšanu jābūt pietiekami skaidram, lai puse var neapšaubāmi izsecināt, ka puse izbeidz attiecības pirms termiņa, bet pēc autores domām dokumentam nav jāsaturs virsraksts "Vienpusēja atkāpšanās no līguma" vai "Uzteikums", protams, lai persona saprastu labāk var iekļaut šādu paziņojuma nosaukumu, bet tam nav jābūt obligātam. Piemēram, Civillikuma 1504.⁴¹, un 1505.⁴² pants, ka nosaka, ka būtiskāka ir vārdu nozīme, ar nosacījumu, ka puses patiesā gribu ir saprotama.

Vēl kāds noteikti apspriešanas vērts jautājums ir vai pusei ir jānorāda atkāpšanās iemesls. Pēc autores domām šādi iemesli ir jānorāda, gadījumos, kad atkāpšanās ir notikusi līgumā norādītajos gadījumos. Tādējādi puse, kura saņem šo paziņojumu var saprast uz kāda pamata līgums tiek izbeigts.

Lai gan pastāv, gadījumi, kad puse varētu nenorādīt atkāpšanās iemeslu, tomēr pēc autores domām, jebkurā gadījumā būtu jānorāda uzteikuma iemesls, piemēram, aizdevuma līguma gadījumā kreditors ir ieinteresēts, lai puse saprot, kāds ir kavēšanas termiņš un, kāda ir atlikusī summa, kas izveidojusies nokavējuma dēļ. Nepaziņojot atkāpšanās iemeslus puse nevar izvērtēt vai līguma uzteikums ir tiesisks un pamatots, jo neretos gadījumos stiprākā puse var izmantot otras puses nezināšanu. Piemēram, gadījumā

⁴⁰ Civillikums: LR likums. Pieejams: <http://likumi.lv/doc.php?id=225418> [aplūkots 2015.gada 25.martā].

⁴¹ Civillikuma 1504. pants „Darījumu iztulkojot jāskatās uz darījumā lietoto vārdu nozīmi, un ja tie nav divējādi saprotami, tad tie cieši jāievēro, ja vien nepierāda, ka tie nesaskan ar dalībnieku gribu.“

⁴² Civillikuma 1505.pants „Ja rodas šaubas par vārdu nozīmi, jāievēro to jēgums un darījuma dalībnieku skaidri izsacītais vai kā citādi izrādītais nodoms.“

kad puse irē dzīvokli, izīrētājs paziņo par atkāpšanos un izīrētājam telpas ir jāpamet, lai gan termiņš to vēl atļauj izmantot telpas. Vai tieši pretēji, izīrētājs atkāpjas no līgumu, bet īrnieks neuzticoties otram pusei turpina telpās lietot. Tikai tiesas procesā konstatē, ka izīrētājs ir rīkojies godprātīgi, bet telpas līdz tam puse ir mitinājusies. Saskaņā ar Civillikuma 1. pantu līdzējiem jābūt godprātīgiem un jāreķinās ar otras puses interesēm, īpaši attiecībā uz tikšanu informētiem.

Civillikums neregulē gadījumu, kādā termiņā pusei ir jāpaziņo par vienpusēju atkāpšanos, gadījumā ja puse ir uzzinājusi par apstākļiem, kuri dod pamatu atkāpties.

Autore uzskata, ka būtu nepieciešams šādu termiņu noteikt. Lai gan puses interesēs ir pēc iespējas ātrāk atkāpties no līguma, ja otra puse nepilda līgumanosacījumus, bet šāds fakts nav vienojams. Proti, ne vienmēr puse, kurai parādās šādas tiesības to izmanto uzreiz. Lai gan likums paredz noilguma tiesības, tomēr vispārējā gadījumā tas ir pārlietu ilgs termiņš, kā arī līgumu beigu termiņš var būt īsāks nekā noilguma termiņš. Ja puse ilgu laiku neatkāpjas no līguma, lai gan tas ir iespējams otram pusei var paļauties, ka arī turpmāk netiks izbeigts līgums. Šādas paļāvības rezultātā un pamatojoties uz otras puses bezdarbību noteiktā laika periodā, puse, kurai būtu jāsaņem izbeigšanas vēstule, var paļauties, ka tas nenotiks un uzsākt, piemēram, dzīvokļa remontu. Vācijas Civillikuma 314. pants nosaka, ka uzteikums jāizsaka saprātīgā laikā un šai termiņa laikā pusei ir jāpaspēj informēt otra puse par uzteikumu. Lai gan likums nenosaka, kas ir saprātīgs termiņš, tomēr autore uzskata, ka laika brīdim nevajadzētu būt pārlietu ilgam no brīža, kad puse ir konstatējusi, ka tā ir tiesīga vienpusēji atkāpties no līguma. Autore uzskata, ka precīzi šādu laika termiņu nevar noregulēt ar tiesību normu, jo lietas apstākļi nav vienādi, tāpēc, ja rodas strīds, tad tiesa ir tā, kura šādus termiņus izvērtē attiecīgi izanalizējot lietas apstākļus.

Gadījumos, kad puse ir vienpusēji atkāpusies no līguma saistība pārtop par restitūcijas saistību. Turpmāk autore sniegs dažus piemērus restitūcijas saistību pamatojumam.

Puses ir noslēgušas aizdevuma līgumu, persona A aizdod summu x personai B. Persona B kavē četrus mēnešus ikmēneša maksājumus. Saskaņā ar līgumu par parādnieka noteikumiem, ja tiek kavēti maksājumi ilgāk par 30 dienām, kreditoram ir tiesības vienpusēji atkāpties no līguma pirms termiņa un ir tiesīgs pieprasīt līguma izpildi. Kreditors atkāpjoties no līguma nezaudē savu saistību jeb saikni ar debitoru par parādu atmaksu. Šādā gadījumā kreditoram ir tiesības atjaunot savu sākotnējo stāvokli, kāds tas bija pirms A aizdeva summu x. Katrs līdzējs ir tiesīgs atprasīt no otras puses to ko tā ir ieguldījusi, ja līgums netiek izpildīts. Proti, autores minētajā gadījumā tikai debitoram būs jāatdod aizdotā naudas summa x, jo kreditors līdz tam ir saņēmis ikmēneša maksājumus par aizdevuma aizdošanu.

Kreditoram šādas atkāpšanās gadījumā nav jāatjauno parādnieka tiesiskais stāvoklis, jo tas tulkojams, kā uzteikums.

Restitūcija ir jāatjauno tādā pašā veidā, kā izpildījums, bet ja tas nav iespējams tad naudas izteiksmē. Šādā gadījumā no debitora ir sagaidāms, ka savu saistību izpildīs naudas izteiksmē.

Piemēram, kādā citā gadījumā restitūcijas atjaunošana, A piekrīt pārdot mašīnu B 1.0000 eiro apmērā, savukārt B samaksā tikai pusi no noteiktās summas. A šāda kārtība neapmierina, tāpēc atkāpjas līgumu, A var atprasīt no B mašīnu, un tai pašā laikā A ir jāatdod B naudu ko bija samaksājis par mašīnas pirkšanu.

Vēl kādā citā gadījumā A noorganizē kruīza braucienu saviem darbiniekiem, lai apskatītu netālo salu. Pusceļā kruīza kuģis sabojājās un tas nevar turpināt ceļu. A atkāpjas no līgumu, kas noslēgts ar B, kas ir kuģa īpašnieks un A nolemj savus darbiniekus nogādāt atpakaļ krastā. A jau bija samaksājis B par kruīzu un var atprasīt samaksāto atpakaļ, un vēl pie tam pieprasīt zaudējumu atlīdzību par B saistību neizpildi.⁴³ Zaudējumi ir pieprasāmi, jo saistību neizpilde ir prettiesiska rīcība, izņemot gadījumos, kad likumā minēti attaisnojami, kā, piemēram Civillikuma 1663. pants. Lai gan restitūcija ir iepriekšējā stāvokļa atjaunošana tomēr ir pieļaujami arī zaudējumu atlīdzināšana, gadījumā, ja līgumu saistība netiek izpildīta.

Noslēdzošā gadījumā A noslēdza līgumu ar B par datoru programmatūras apkalpošanu uz trīs gadiem. Pēc diviem gadiem pakalpojumu sniedzēja A slimības dēļ bija spiest līgumu pārtraukt. B, kurš ir samaksājis par trešo gadu, var pieprasīt atgriezt avansa maksājumu par šo gadu, bet ne samaksu par iepriekšējiem diviem gadiem.⁴⁴

Pēc esošajām autoras radītajām situācijām redzams, ka ne vienmēr saistības ir jāatjauno pilnībā. Pastāv situācijas, ka saistība no abām pusēm ir izpildīta jau daļēji, šādos gadījumos nav jāatjauno pušu stāvoklis pilnībā, bet tikai daļā, kas nav izpildīta, pēc līguma izbeigšanas. Būtiski būtu konstatēt vai izpildījums atbilst samaksātajam.

Restitūcijas saistības atjaunošana atšķiras gadījumos vai līgums ir noslēgts ilgtermiņā vai arī tas ir viena konkrēta pakalpojuma līgums. Ja līgums ir ilgtermiņa tad saistība nav jāatjauno pilnībā, ja puses jau daļu no saistībām ir izpildījušas (viena puse saņēmusi pakalpojumu, otra veikusi samaksu), ja saistība ir, piemēram, pirkums tad pusēm ir jāatgriež tas ko tās saņēmušas, ja līgums netiek izbeigts.

Šādi gadījumi pastāv neskaitāmi daudz, bet atkāpjoties no līguma puses atjauno tiesisko stāvokli, kāds tas bija pirms līguma noslēgšanas. Pusēm ir jāatgriež atpakaļ saņemtais

⁴³ UNIDROIT principles 2010. Pieejams: <http://www.unidroit.org/instruments/commercial-contracts/unidroit-principles-2010/405-chapter-7-non-performance-section-3-termination/1039-article-7-3-6-restitution-with-respect-to-contracts-to-be-performed-at-one-time> [aplūkots 2015.gada 10.martā].

⁴⁴Ibid

izpildījums, ja tas nav iespējams vai rada pārlietu lielu apgrūtinājumu, tad tas ir atgriežams naudas izteiksmē.⁴⁵

Lai gan Civillikums ir ļoti kategorisks un uzliek līdzējiem pildīt līgumu pat tad, ja otra puse neizpilda, bet autore atspoguļoja restitūcijas saistību, kad bija it kā pieļaujama atkāpšanās no līguma.

2.Likumiskie izņēmumi no principa *pacta sunt servanda* Latvijas Civillikumā

2.1. Vienpusēja atkāpšanās no līguma tiesiskās sekas

⁴⁵ B.Broka. UNIDROIT Starptautiskie komerclikumu principi 2010.

Līguma saistošā spēka princips ietver tiesību subjekta mantisko aizsardzību, kas ļauj uzticēties noslēgtajam līgumam, jo katrs līdzējs ir atbildīgs par savu saistību izpildi.⁴⁶

Līguma izpildīšanas pienākums Civillikumā ir nostiprināts 1587.pantā, kurš nosaka, ka pusēm ir pienākums pildīt apsolīto pat gadījumos, ja apstākļu darījuma izpilde kļuvusi sevišķi smaga un ne vēlāk radušās izpildīšanas grūtības, nedot iespēju atkāpties pat tad, ja tā vēlās atlīdzināt otram pusei zaudējumus.⁴⁷

Autore apskatot vairākus Latvijas Republikas Augstākās tiesas Senāta Civillietu departamenta⁴⁸ un arī rajonu tiesas spriedumus⁴⁹ konstatē, ka tiesa ir atzinusi Civillikuma 1587.pantā rakstīto absolūto raksturu. Un ne tikai tiesas atzīst absolūto raksturu, bet paši kreditori, savukārt mazāk parādnieki. Pamatojoties uz Civillikuma pantu kreditori norāda, ka starp pusēm noslēgtais līgums atbilst Civillikuma prasībām, neviena no darījumu pusēm to neapstrīd, līdz ar to ir saistošs līdzējiem. Ja puses neapstrīd līgumu, bet līgums netiek pildīts tad ar tiesas mehānismu palīdzību tiek atgādināts, ka līdzējiem ir pienākums izpildīt apsolīto.

Autore uzskata, ka ne tikai Civillikuma 1587.pantu ir nepieciešams grozīt, bet arī turpmāko Civillikuma 1588.pantu. Regulējums nosaka, ka katras puses saistības ir patstāvīgas un neatkarīgi, proti, ja viena puses neizpilda savas saistības, tad otra puse nevar nepildīt savas, pants arī nepieļauj aizturēt saistību izpildījumu.⁵⁰

Civillikums tomēr pieļauj atkāpes no vispārīgā līguma saistošā spēka principa. Nav likums bez izņēmuma un pieļautie izņēmumi ietverti 1589.pantā, kurš nosaka, ka vienpusēja atkāpšanās no līguma ir pieļaujama tikai tad, kad tā pamatota ar paša līguma raksturu, vai, kad tas ir atrunāts līgumā, vai, ja to pieļauj likums.⁵¹ Šādi atkāpšanās iemesli ir novecojuši un praksē reti izmantojami.

Pantos ir iekļauts sava veida brīdinājums, kurš nosaka, ka līgumi tiek slēgti, lai tos pildītu nepieļaujot, ka pārgrozījušies apstākļi varētu ietekmēt līguma izpildi.

⁴⁶ Broka B. Nepārvarama vara un sevišķi apgrūtināta līgumsaistību izpildes institūtu būtība. Pieejams: http://home.lu.lv/~lilze/NLK/bakalauri_1/Saistibu_tiesibas/liigumi.pdf, 1.lpp. [aplūkots 2015.gada 2.martā].

⁴⁷ Civillikums: LR likums. Latvijas Vēstnesis, 1937. 28.janvāris

⁴⁸ Latvijas Republikas Augstākās tiesas Senāta Civillietu departamenta 2008. gada 11.jūnija spriedums lietā Nr.SK-259/2008, Latvijas Republikas Augstākās tiesas Senāta Civillietu departamenta 2014. gada 12.decembra spriedums lietā Nr.SK-179/2014, Latvijas Republikas Augstākās tiesas Senāta Civillietu departamenta 2008.gada 11.jūnija spriedumā lietā Nr.SK-256/2008

⁴⁹ Liepājas tiesa 2012.gada 3.aprīļa spriedums lietā Nr. C20268611, Jūrmalas pilsētas tiesa 2013.gada 3.oktobra spriedums lietā Nr.C17110313

⁵⁰ LR Civillikuma komentāri. Saistību tiesības (1401.-2400.p). Sagatavojis autoru kolektīvs prof. K.Torgāna vispārīgā zinātniskā redakcijā. Mans Īpašums. Rīga 1998, 271.lpp.

⁵¹ Civillikums: LR likums. Latvijas Vēstnesis, 1937. 28.janvāris

Daudzās valstīs, kā Vācija, Igaunija, Zviedrija pieļauj iespēju atkāpties no līguma, ja ir paredzams, ka otra puse nepildīs savas saistības.⁵²

Igaunijā, ja kreditors pieprasa apdrošināšanu un tas netiek izdarīts saprātīgā laika perioda, tad kreditors ir tiesīgs šādu līgumu izbeigt. Dānijā puse var izbeigt saistības, ja termiņā kurā bija jāpiegādā preces tas nav ticis izdarīts.⁵³ Savukārt Spānijā var izbeigt līgumu, ja tiek paredzēts, ka līgums netiks pildīts, jo debitors rīkojās ļaunā ticībā un ir saprotams, ka tam nav nodoma šādu saistību pildīt.⁵⁴

Autore uzskata, ka arī Latvijā būtu jāparedz iespēju, pusei atkāpties no līguma, pirms termiņš ir iestājies vai aizturēt saistību šā panta ietvarā. Ne vienmēr puses var vienoties šādos gadījumos. Praksē bieži pastāv situācijas, kad kreditors vai debitors neizpilda savu saistību, kā rezultātā, viena no pusēm vēlas līgumu izbeigt.

Ja līdzējs ir deklarējis, ka saistība netiks izpildīta, tad šāds pamatojums būtu pieņemams, lai otra puse varētu izbeigt līgumu. Piemēram, ja starp A un K ir noslēgts līgums, kurā puses vienojušās, ka A piegādās preci K 15. aprīlī, bet A paziņo, ka tomēr nepiegādās preces un varbūt kaut kad pēc 15. aprīļa piegādās, ja izdosies. Ja K šāds preces piegādes laiks apmierina, tad saistība būtu aizturēta un to izpildi atjaunotu, kad A piegādātu preci. Savukārt, ja K šāda kārtība neapmierina tad šādā gadījumā būtu pamatoti K atkāpties no līguma, jo pusei prece ir nepieciešama, bet ne nenosakāmā laika periodā.

Modernajā līgumtiesību principu apkopojumā (ELTP) un Kopējā modeļa projektā (DCFR) ir iekļauts, ka kreditoram tiesības izbeigt līgumu, ja līguma darbībai ir iestājies izpildes termiņš, un pusei ir acīmredzama nevēlēšanas pildīt saistību vai puse to ir deklarējusi, un ir skaidrs, ka saistība netiks izpildīta, vienas puses neizpilde būtu bijusi būtiska.

Šāds izbeigšanas veids ir elastīgāks un piemērotāks mūsdienu sabiedrībai, tādējādi Civillikumam ir nepieciešamas veikt izmaiņas.

Autore gan nepiekrīt tam, ka puse var atkāpties no līgumu tad, ja ir acīmredzama nevēlēšanas pildīt saistības, šāda paļaušanās nebūtu pietiekami efektīvs rādītājs, jo būtu problēmas ar šāda fakta pierādīšanu.

Autore piedāvā Civillikuma 1588. pantu papildināt šādā redakcijā:

1588. Pusei ir tiesības vienpusēji atkāpties no līguma pirms vai pēc ir iestājies saistību izpildes termiņš, ja viena no pusēm ir paziņojusi ar noteiktas gribas izteikumu, ka saistība netiks izpildīta.“

⁵² Von Bar C., Clive E. (ed.). Principles, Definitions and Model Rules of European Private Law: Draft Common Frame of Reference (DCFR). Prepared by the Study Group on a European Civil Code and the Research Group on EC Private Law (Acquis Group). New York: Oxford University Press, 2010, Volume 1, p.872

⁵³ Ibid., p.873.

⁵⁴ Ibid., p 874.

Jānorāda, ka pastāv viena norma Latvijas tiesībās, kura ietver modernu regulējumu. Tāds ir Komerclikuma⁵⁵ 478.pants, kurš regulē franšīzes līguma sekas. Nav skaidras atbildes, kāpēc modernizēts ir tieši franšīzes līguma regulējums, bet citi Komerclikuma līgumi atstāti negrozīti. Pēc autores domām, šāds regulējums pieņemts, jo franšīzes līgumu preču pārdošanā vai pakalpojumu sniegšanā izmanto arvien biežāk, otrs, profesora K. Torgāna viedoklim, ka jaunais regulējums tapis kādu noteiktu personu interesēs.⁵⁶

Starptautiskajās unifikācijās ir atzīti principi, kuri palīdz atjaunot ekonomisko līdzsvaru, ja to ietekmējis neparedzēts notikums vai notikumu virknējums, tādējādi līgumu var grozīt, lai to turpinātu pildīt vai arī izbeigt. Ja puses pašas nespēj vienoties par grozījumiem var vērties tiesā, lai tā palīdzētu atjaunot līdzsvaru vai attiecīgi līgumu izbeigt.

2.2. Vienpusēja atkāpšanās no līguma kad tāda tiesība bijusi noteikti pielīgta

Vienpusēja atkāpšanās no līguma pieļaujama tikai gadījumā, kad tas atrunāts pašā līgumā. Līgums ir spēkā tik ilgi, cik ir paredzēts tā darbības laiks, bet arī to var mainīt, iekļaujot līgumos noteikumus par atkāpšanos. Ja persona ir nolēmusi, kaut kādu apstākļu dēļ nepildīt līgumu, tad tas var radīt negatīvas sekas pašam līdzējam un šāda saistību nepildīšana var tik uzskatīta par prettiesisku.

Vietējo Civillikumu kopoījums paredzēja vienpusēju atkāpšanos, ja šāda tiesība bija noteikta pašā līgumā. Proti, ja līdzējs ir saskatījis iemeslu un nolēmj izmantot vienpusēji atkāpties no līguma (jo līgums to atļauj), tad šādā gadījumā līdzējiem ir nekavējoties jāpaziņo par savu nodomu otrai pusei.⁵⁷ Starp līdzējiem bija norunāts, ka, ja iestāsies noteikti nosacījumi, pusēm ir tiesības atkāpties no līguma iepriekš brīdinot par to otro līdzēju noteiktā termiņā. Ja viena no pusēm nebrīdina otru noteiktā termiņa laikā, par izvēli atkāpties no līguma, tad šī pusē zaudē savas iespējas uz vienpusēju atkāpšanos no līguma. Otrai pusei šāds lēmums kalpo par iemeslu pieņemt, ka otra puse neplāno atkāpties no līguma un turpināt pildīt vai nepildīt līguma nosacījumus.⁵⁸

Pēc autores domām atkāpšanās no līguma, kad tāda tiesība bijusi noteikti pielīgta problēmas nerada. Slēdzot līgumu, punktus par vienpusēju atkāpšanos ne tikai var, bet

⁵⁵ Komerclikums: LR likums. Latvijas Vēstnesis, 2000. 4.maijs, Nr.158

⁵⁶ Torgāns K. Līgumu un deliktu tiesību problēmas. Rīga, Tiesu namu aģentūra, 2013, 84.lpp.

⁵⁷ Буковский, Владимир Иосифович. Свод гражданских узаконений губерний прибалтийских с продолжением 1912-1914 гг. и с разъяснениями : в 2 т. Рига : Тип. Г. Гемпель и Ко, 1914. 2 т. С.171.

⁵⁸ Буковский, Владимир Иосифович. Свод гражданских узаконений губерний прибалтийских с продолжением 1912-1914 гг. и с разъяснениями : в 2 т. Рига : Тип. Г. Гемпель и Ко, 1914. 2 т. С.171.

vajadzētu iekļaut. Nosacījumu iekļaušana līgumā rada pamatotu iespēju atkāpties no saistībām, kuras apgrūtina, ja otra puse nepilda līgumu, vai pilda to nepienācīgi. Autore uzskata, ka līgumā vajadzētu vienmēr atrunāt kārtību, kādos gadījumos līgumslēdzēji var vienusēji atkāpties. Līgumu brīvība ļauj pat par nelielu nokavējumu atkāpties, protams, ja nosacījums izpildās.

Līgumos tiek paredzēti vairāki noteikumi par to, kādos gadījumos līdzējs ir tiesīgs vienusēji atkāpties no līguma. Pamatojoties uz Civillikuma 1589.pantā pielīgto tiesību, pusēm ir tiesības nekavējoties vienusēji atkāpties no līguma un pieprasīt no parādnieka, piemēram, pirmstermiņa atmaksu. Piemēram, aizdevuma gadījumā, ja puses ir noteikušas to līgumā, tad aizdevējs var atkāpties no līguma, ja debitors nepilda vai nepienācīgi pilda nolīgtais saistības, ja debitors ir nokavējis saistības izpildes termiņu vairāk par trīsdesmit dienām, vienusēji var atkāpties, ja jebkāda debitora sniegtā informācija nav patiesa un/vai pilnīga. Šādi un līdzīgi līguma noteikumi tiek norādīti tikai no kreditora puses. Savukārt debitors var pielīgt līgumā tiesību vienusēji atkāpties, ja kreditors neizpilda savu saistību.

Civillikums paredz gadījumus, kad vienusējā atkāpšanās no līguma ir pieļauta konkrētām līgumu situācijām pamatojoties uz likumu. Šāds regulējums nepiedāvā daudz izņēmumu un tie neaptver visus iespējamus gadījumus, tāpēc ir nepieciešamāka elastīgāka pieeja.

2.3.Vienusēja atkāpšanās no līguma, kad tos zināmos apstākļos pieļauj likums

Kā norādījis asoc.prof. Dr.iur Jānis Kārklīš savā promocijas darbā jēdziens „kad to zināmos apstākļos atļauj likums” ir *rebus sic stantibus* klauzulas elements.⁵⁹ Proti, šis elements ir, tas, kas norāda, ka likums zināmos apstākļos atļauj vienusēji atkāpties no līguma.

Saskaņā ar Burkovska komentāriem vienusēja atkāpšanās no līguma kad to zināmos apstākļos pieļauj likums ir, piemēram, gadījums, kad parādnieks ir pieļāvis nelikumīgu aizkavēšanos līguma izpildē un pamatojoties uz to kreditors ir zaudējis jebkādu interesi turpmākai līguma izpildei.⁶⁰ Šādas tiesības mūsdienu Civillikumā atspoguļojās 1663.pantā, šeit gan ir jāpiemin, ka pants pieļauj prasīt līguma atcelšanu nevis vienusēju atkāpšanos. Kā arī kreditoram pienākums pierādīt apstākļus, kuru dēļ ir griba līgumu atcelt.

⁵⁹ Kārklīš J. Latvijas līgumtiesību modernizācijas galvenie virzieni. Promocijas darbs, Rīga, 2006, 161. lpp.

⁶⁰Буковский, Владимир Иосифович. Свод гражданских узаконений губерний прибалтийских с продолжением 1912-1914 гг. и с разъяснениями : в 2 т. Рига : Тип. Г. Гемпель и Ко, 1914. 2 т. С.171.

Tiesības vienpusēji atkāpties no līguma un tiesības bez otras puses piekrišanas prasīt līguma atcelšanu ir nošķirami jēdzieni, tos nevajadzētu jaukt.⁶¹

Lai līgumu atceltu ir vajadzīgs tiesas spriedums. Proti, puse var paziņot, par savu nodomu atkāpties no līguma, ja otra puse piekrīt, līgums tiek atcelts. Taču, ja otra puse nepiekrīt, tad puse var vērsties tiesā par līguma atcelšanu.⁶²

Vienpusēji atkāpjoties pietiek ar vienpusēju paziņojumu, negaidot otras puses akceptu.

Savukārt, ja tiek sasniegts attiecīgais līguma mērķis vai termiņa notecējums, līgums tiek izbeigts. Piemēram, normas vai īres līgumu var izbeigties arī pirms noteiktā termiņa, ja iestājušies noteikti nosacījumi, kā, piemēram, lieta iet bojā, vai ja izbeidzās iznomātāja vai izīrētāja tiesības uz lietu, ja lieta tiek iegūta īpašumā.⁶³ Puses savos līgumos var pielīgt tiesību, ka vienojoties līgumu var izbeigt. Autore ar līgumu izbeigšanu saprot saistību pārtraukšanu. Līdzīgi, kā Francijas Civillikumsā pusēm nav tik liela iespēja vienpusēji izbeigt līgumu, bet tikai prasīt tā izbeigšanu. Savukārt šādā gadījumā tad cietušais ir sliktākā situācijā, jo tam ir nepieciešama otras puses piekrišana vai tiesas spriedums.⁶⁴

Mūsdienās katram konkrētam līguma veidam, tam speciāli paredzētajā Civillikuma nodaļā pastāv normas, kuras pieļauj vienpusēji atkāpties no līguma. Pat romiešu tiesībām bija izņēmumi, līgumi nav bijuši absolūti vai saistoši jebkuros apstākļos. Vienpusēji izbeigt līgumu varēja tad, ja persona bija tiesīga atkāpties no līgumsaistībām, piemēram, attiecībā uz nomas vai pirkuma līguma gadījumā, ja pirkuma cena nerasniedza pat ne pusi no lietas īstās vērtības.⁶⁵

Tā kā autore apskata Civillikuma modernizācijas nepieciešamību, tabulas veidā tiks apskatīti Civillikumā paredzētie izņēmumi. Kā norāda profesors K. Torgāns šādu izņēmumu nav daudz un tie praksē noder reti.⁶⁶

Autore no visa iepriekš minētā secina, ka atsevišķos līguma veidos pastāv vienpusēja atkāpšanās iespēja no līguma, bet praksē, tas darbojās reti, jo, lai atkāptos ir jāizpildās dažādiem nepavisam vienkāršiem nosacījumiem kā, piemēram, pusei ir jābūt svarīgiem iemesliem, starp pusēm ir veiktas darbības, kas liedz vienpusēji atkāpties un citi apstākļi.

⁶¹ Latvijas Republikas Civillikuma komentāri. Ceturtā daļa. Saistību tiesības. Autoru kolektīvs prof. K. Torgāna vispārīgā zinātniskā redakcijā. Rīga: Mans Īpašums, 2000, 596.lpp.

⁶² Turpat, 543.lpp.

⁶³ Sk, Civillikuma 2168. pantu.

⁶⁴ Kārklīšs. J. Latvijas līgumtiesību modernizācijas galvenie virzieni. Promocijas darbs, 2006, 14.lpp.

⁶⁵ Kalniņš V. Romiešu tiesību pamati. Rīga: Izdevniecība „Zvaigzne”, 1977, 141. lpp.

⁶⁶ Torgāns K. Līgumu un deliktu tiesību problēmas. Rīga, Tiesu namu aģentūra, 2013, 84.lpp.

Kā, piemēram, jau iepriekš pieminētie svarīgie iemesli attiecināmi uz sabiedrības, darba, un uztura līgumā. Svarīgi iemesli ir ģenerālklausula, tādējādi tai tiek piešķirts savs saturs katru

Līguma veids	Tiesību norma
Dāvinājuma līgums	<p>1919. pants. Dāvinājumu var atsaukt apdāvinātā rupjas nepateicības dēļ.⁶⁷</p> <p>Ne katra nepateicība dod pamatu dāvinājuma atsaukšanai. Tiesa veic izvērtēšanu ir bijusi rupja nepateicība vai nav, bet tie var būt: rupji apvainojumi, tīšs un svarīgs zaudējums, atstāšana bezpalīdzības stāvoklī, ja ir bijusi iespēja palīdzēt.⁶⁸</p> <p>Arī tiesības dāvinātājam tomēr ir ļoti ierobežotas – šīs tiesības nepāriet uz dāvinātāja mantiniekiem, tās nevar izmantot pret apdāvinātā mantiniekiem, un dāvinātājs var celt tikai personisku prasību pret apdāvināto, lai tas atdod lietu ar tās piederumiem un augļiem, bet tikai tad, ja lieta vēl joprojām atrodas apdāvinātā mantā vai viņš no tās vēl ir iedzīvojies. Proti, ja apdāvinātais ir jau kā paspēji mantu realizēt un daļu no pirkuma maksas ir iztērējis, tad no viņa var atprasīt tikai atlikumu.⁶⁹</p>
Aizdevuma līgums	<p>1945.pants. Ja aizdevums jāatdod pēc uzteikuma, tad termiņš aprēķināms no tās dienas, kad uzteikums paziņots parādniekam; bet kad uzteikuma termiņš nav noteikts, tad tas pieņemams sešus mēnešus garš.⁷⁰</p> <p>Kreditors ir tiesīgs saglabāt likumiskos procentus un līgumsodu aprēķinu tik ilgi kamēr ir paziņots par vienpusēju atkāpšanos no līguma. Pēc uzteikuma starp kreditoru un debitoru vēl paliek saite līdz saistību izpildei.⁷¹</p>
Patapinājuma līgums	<p>1951.pants. Ja kāds patapina lietu, neaprobežojot tās lietošanas veidu un laiku, tad viņš var atprasīt lietu ikkatrā laikā.⁷²</p> <p>Tā kā patapinājums ir izteikts uzticības līgums, tad to var atprasīt jebkurā laikā. Bet, ja patapinājums ir noteikts terminētā līgumā, tad patapinātājam</p>

⁶⁷ Civillikums: LR likums. Latvijas Vēstnesis, 1937. 28.janvāris

⁶⁸ Latvijas Republikas Civillikuma komentāri. Ceturtā daļa. Saistību tiesības. Autoru kolektīvs prof. K. Torgāna vispārīgā zinātniskā redakcijā. Rīga: Mans Īpašums, 2000, 372.lpp.

⁶⁹ Civillikums: LR likums. Latvijas Vēstnesis, 1937. 28.janvāris

⁷⁰ Turpat

⁷¹ Ž.Hāla. Atkāpties nav izdevīgi. Pieejams http://www.lawin.ee/files/saldo_10_07_2013.pdf [aplūkots 2015.gada 3.martā].

⁷² Civillikums: LR likums. Latvijas Vēstnesis, 1937. 28.janvāris

	nav tiesības aizturēt lietu, ja vien priekšlaicīgi atdodot neceļas sevišķi zaudējumi. ⁷³
Glabājuma līgums	<p>1975.pants. Lietas glabātājam jāatdod lieta nebojāta, tiklīdz to pieprasa, kaut tas arī būtu pirms iepriekš noteiktā termiņa.⁷⁴</p> <p>Glabājuma devējam jāņem glabājumā nodotā lieta atpakaļ, kad notecējis norunātais termiņš, bet ja tas nav bijis noteikts, tad tūlī pēc glabātāja pieprasījuma. Glabātājs var prasīt, lai viņu atsvabina no pienākuma lietu glabāt arī pirms noteiktā termiņa, ja viņš nonāk tādā stāvoklī, ka lietas glabāšana pie viņa būtu nedroša vai varētu nākt viņam pašam par ļaunu. Bet ja glabājuma devējs atteicas lietu ņemt atpakaļ, glabātājam ir tiesība nodot to notāram glabāt uz glabājuma devēja rēķinu.⁷⁵</p> <p>Glabātāja devējam var būt pienākums ņemt lietu atpakaļ pirms termiņa. Šāda atkāpšanās ir pieļaujama ņemot vērā abu pušu intereses.⁷⁶</p>
Pirkuma līgums	<p>2008. pants. Kad pirkuma priekšmets, jau līgumu noslēdzot, pa daļai gājis bojā, abām pusēm par to nezinot, tad pircējs var no līguma atteikties, ja no priekšmeta gājusi bojā vairāk kā puse vai tieši tā daļa, kuru pircējs galvenā kārtā gribējis iegūt. Bet ja no lietas palikusi puse vai vairāk, tad pircējam līgums jāizpilda, tikai samērīgi samazinot pirkuma maksu. Šābu gadījumā lieta izšķirama pēc tiesas ieskatiem.⁷⁷</p> <p>2039.pats Vienpusēja atkāpšanās no pirkuma līguma nav pieļaujama pat arī tad, ja otra puse neizpilda savu saistību.</p>
Uztura līgums un Darba līgums	<p>2104.pants. Abas puses var vienpusēji atteikties no līguma aiz iemesliem, kas norādīti 2193.pantā.⁷⁸</p> <p>Abas puses var vienpusēji atteikties no līguma pirms norunātā laika notecējuma, ja viņām ir svarīgi iemesli.</p> <p>Par svarīgu iemeslu galvenā kārtā atzīstams katrs tāds apstāklis, kurš aiz tikumības un savstarpējas taisnprātības apsvērumiem neatļauj turpināt līguma attiecības. Attiecībā uz darba līgumu atteikuma pamatotība</p>

⁷³ Latvijas Republikas Civillikuma komentāri. Ceturtā daļa. Saistību tiesības. Autoru kolektīvs prof. K. Torgāna vispārīgā zinātniskā redakcijā. Rīga: Mans Īpašums, 2000, 392.lpp.

⁷⁴ Civillikums: LR likums. Latvijas Vēstnesis, 1937. 28.janvāris

⁷⁵ Latvijas Republikas Civillikuma komentāri. Ceturtā daļa. Saistību tiesības. Autoru kolektīvs prof. K. Torgāna vispārīgā zinātniskā redakcijā. Rīga: Mans Īpašums, 2000,403.lpp.

⁷⁶ Turpat, 403.lpp.

⁷⁷ Civillikums: LR likums. Latvijas Vēstnesis, 1937. 28.janvāris

⁷⁸ Turpat

	jāspriež pēc vispārīgiem tiesību principiem un taisnības apziņas. ⁷⁹ Savukārt, uztura līguma gadījumā emocionālā saikne nav svarīgākā starp pusēm, bet svarīgi iemesli uzskatāmi par tādiem, kas ir pretrunā ar morāles un ētikas normām. ⁸⁰
Piegādes līgums	2108.panta otrais teikums. Pasūtītājs gan var pārgrozījušos apstākļu dēļ atteikties no līguma, bet viņam tādā gadījumā jāatlīdzina piegādātājam visi zaudējumi. ⁸¹ Tikai pasūtītājs var atteikties no līguma.
Nomas vai īres līgums	2170.pants. Katrs līdzējs var vienpusēji atkāpties no līguma, ja ir radies pārmērīgs zaudējums, pie kam ir spēkā tie paši noteikumi kas pirkuma līgumā. ⁸² Pārmērīgi zaudējumi attiecībā uz īri noskaidrojami, ņemot par pamatu 2042.pantu. Atkāpšanās īres līgumā ir jāsaprot kā tiesība prasīt līguma atcelšanu un tikai tad, ja otra puse ir rīkojusies ļaunprātīgi. Savukārt 2171. panta un 2172. pantā ir noteikt, kad iznomātājs vai izīrētās un nominieks vai īrnieks var prasīt bez otras puses piekrišanas līguma atcelšanas. Tātad sākotnēji ir jāgriežas pie otras puses un ja, puse nepiekrīt tad jāiesniedz prasība tiesā. Nepietiek ar vienas puses paziņošanu par vienpusēju atkāpšanos. ⁸³ „rīkojies ļaunprātīgi” saprotama pircēja apzināta un prettiesiska rīcība, kas izpaužas pārdevēja maldināšanā par lietas parasto vērtību, kuras ietekmē pārdevējs noslēdzis viņam acīmredzami neizdevīgu līgumu. ⁸⁴

reizi cits, saskaņā ar Civillikuma 5.pantu (tikumības un taisnprātības apsvērumu) tiesa lemj, vai šādu apsvērumi un lietas faktiskie apstākļi, neļauj turpināt līguma attiecības.

Kā norāda Senāts, tad uztura līgumā gadījumā par svarīgu iemeslu nav uzskatāms saiknes zudums starp uztura devēju un uztura ņēmēju. Svarīgs iemesls, lai līgumtiesiskās attiecības

⁷⁹ Latvijas Republikas Civillikuma komentāri. Ceturtā daļa. Saistību tiesības. Autoru kolektīvs prof. K. Torgāna vispārīgā zinātniskā redakcijā. Rīga: Mans Īpašums, 2000, 515.lpp.

⁸⁰ Latvijas Republikas Augstākās tiesas Senāta Civillietu departamenta 2012. gada 25.janvāra spriedums lietā Nr. SKC-227/2012, 10.1.punkts. Pieejams: www.at.gov.lv [aplūkots 2015. gada 3.martā].

⁸¹ Civillikums: LR likums. Latvijas Vēstnesis, 1937. 28.janvāris

⁸² Turpat

⁸³ Latvijas Republikas Civillikuma komentāri. Ceturtā daļa. Saistību tiesības. Autoru kolektīvs prof. K. Torgāna vispārīgā zinātniskā redakcijā. Rīga: Mans Īpašums, 2000, 496.lpp.

⁸⁴ Latvijas Republikas Augstākās tiesas Senāta Civillietu departamenta 2008.gada 3.decembra spriedumu lietā Nr. SKC-318/2008, 8.-9.lpp. Nav publicēts.

Uzņēmuma līgums	<p>2229.pants. Pasūtītājs var vienpusēji atkāpties no uzņēmuma līguma, ja izrādās, ka uzņēmēja sastādītais iepriekšējs aprēķins pārāk zems.</p> <p>Tāda pati tiesība pasūtītājam ir arī tad, ja uzņēmējs patvaļīgi pārgrozījis plānu. Šajā gadījumā uzņēmējam bez tam pilnīgi jāatlīdzina pasūtītājam visi viņa zaudējumi.⁸⁵</p> <p>Vienpusēji atkāpties nav iespējams, ja starp pusēm pirms tam aprēķins ir fiksēts kā pušu apstiprināta tāme.⁸⁶</p>
Sadarbības līgums	<p>2264.pants. Ja sabiedrības līgums noslēgts uz nenoteiktu laiku vai uz laiku līdz kāda biedra mūža beigām, vai ja līgumu pēc tajā noteiktā laika notecējuma klusējot pagarina, tad katrs biedrs var līgumu uzteikt, paziņojot atsevišķi katram no pārējiem biedriem uzteikumu trīs mēnešus iepriekš. Ja nolīgts noslēgt sabiedrības rēķinus ik gadus, tad līgums uzteicams trīs mēnešus pirms attiecīgā darbības gada noslēguma. Tomēr biedrs nevar uzteikt ļaunprātīgi; pretējā gadījumā biedrs atbild par zaudējumiem, kas cēlušies šāda uzteikuma dēļ, un nepedalās peļņā, ko sabiedrība ieguvusi pēc šā uzteikuma.⁸⁷</p> <p>Uzteikuma tiesības ir stipri ierobežotas tad, ja dalībnieki ir vienojušies noslēgt rēķinus par katru gadu. Tad uzteikumu var izteikt uz saimniekošanas gada beigām trīs mēnešus iepriekš.⁸⁸</p>
Pilnvarojuma līgums	<p>2313.pants.Pilnvarotājam ir tiesība katrā laikā vienpusēji atsaukt savu pilnvarojumu; bet, ja pilnvarnieks jau sācis uzdevumu izpildīt, viņam jāatlīdzina tam visi sakarā ar to taisītie izdevumi.⁸⁹</p> <p>2315.pants.Pilnvarnieks var uzteikt pilnvarojumu, bet viņš to nedrīkst darīt ļaunā nolūkā un nelaikā, lai pilnvarotājam būtu iespējams spert citus soļus lietas vešanai. Tikai tad pilnvarnieks var atteikties no uzdevuma izpildīšanas jebkurā laikā, kad viņam ir svarīgs iemesls, bet tādā gadījumā viņam nekavējoties jāpaziņo par to pilnvarotājam. Ja viņš šos noteikumus</p>

⁸⁵ Civillikums: LR likums. Latvijas Vēstnesis, 1937. 28.janvāris

⁸⁶ Latvijas Republikas Civillikuma komentāri. Ceturtā daļa. Saistību tiesības. Autoru kolektīvs prof. K. Torgāna vispārīgā zinātniskā redakcijā. Rīga: Mans Īpašums, 2000, 534.lpp.

⁸⁷ Civillikums: LR likums. Latvijas Vēstnesis, 1937. 28.janvāris

⁸⁸ Latvijas Republikas Civillikuma komentāri. Ceturtā daļa. Saistību tiesības. Autoru kolektīvs prof. K. Torgāna vispārīgā zinātniskā redakcijā. Rīga: Mans Īpašums, 2000,558.lpp.

⁸⁹ Civillikums: LR likums. Latvijas Vēstnesis, 1937. 28.janvāris

	<p>neievēro, tad viņam jāatlīdzina visi zaudējumi, kādi no tam rodas pilnvarotājam.</p> <p>Tiesa izšķir, vai uzdotie atteikšanās iemesli ir svarīgi.⁹⁰ Pilnvarnieks nedrīkst jebkurā laikā uzteikt pilnvarojumu, nevar pārtraukt nelaikā vai bez svarīga iemesla. Svarīgi iemesli - Tie varbūt pilnvarnieka slimība, nesaskaņas ar pilnvarnieku, uzdevuma bezmērķīgums un citi.⁹¹</p>
Komisijas līgums	<p>2323.pants. Lietas saņēmējam ir tiesība, pēc sava ieskata, vai nu samaksāt īpašniekam tās cenu, vai atdot pašu lietu nebojātu; bet kamēr tā vēl nav pārdota, īpašnieks katrā laikā var to prasīt atpakaļ.⁹²</p> <p>Komitents var vienpusēji izbeigt un katrā laikā līdz pārdošanai atprasīt lietu.⁹³</p>

izbeigtu būtu, piemēram, uztura ņēmējs ir atstāts bezpalīdzības stāvoklī vai citi līdzīgi apstākļi.⁹⁴

Autores uzmanību piesaistīja Civillikuma 2108. pants (sk tabulā), kura regulējums ir savdabīgs, jo pasūtītājam ir tiesības atteikties no līguma (tātad tiesiska darbība), kas vienlaikus uzliek pienākumu atlīdzināt zaudējumus (kas var rasties tikai, ja ir konstatējama prettiesiska rīcība).

Pēc autores domām otrās daļas noteikums dod pasūtītājam vienpusēji atkāpties no līguma. Lai līgumu atceltu ir jāprasa otras puses piekrišana, ja nav iespējams vienoties jāgriežas tiesā, savukārt šīs normas gadījumā ir dotas tiesības atteikties no līguma pārgrozījušos apstākļu dēļ. Proti, vienpusēja atkāpšanās no līguma var izpausties divos veidos, paziņojumā par līguma termiņa pārceļšanu vai atteikumā to pildīt.⁹⁵ Pieņemot situāciju, ka pasūtītājs ir veicis samaksu, bet prece nav piegādāta un dažādu apsvērumu dēļ vajadzība pēc preces ir mazinājusies, tādēļ pasūtītājs uzstāj, ka samaksātā summa ir jāatgriež atpakaļ. Ja persona pieprasa nevis izpildīt saistību, bet gan atprasa samaksāto naudas summu par preces piegādāšanu, tad šāda rīcība norāda uz līguma vienpusēju atkāpšanos.⁹⁶

⁹⁰ Turpat

⁹¹ Latvijas Republikas Civillikuma komentāri. Ceturtā daļa. Saistību tiesības. Autoru kolektīvs prof. K. Torgāna vispārīgā zinātniskā redakcijā. Rīga: Mans Īpašums, 2000, 597.lpp.

⁹² Civillikums: LR likums. Latvijas Vēstnesis, 1937. 28.janvāris

⁹³ Latvijas Republikas Civillikuma komentāri. Ceturtā daļa. Saistību tiesības. Autoru kolektīvs prof. K. Torgāna vispārīgā zinātniskā redakcijā. Rīga: Mans Īpašums, 2000, 602.lpp.

⁹⁴ Latvijas Republikas Augstākās tiesas Senāta Civillietu departamenta 2012. gada 25.janvāra spriedums lietā Nr. SKC-227/2012, 10.1.punkts. Pieejams: www.at.gov.lv [aplūkots 2015.gada 12.martā.].

⁹⁵ Latvijas Republikas Civillikuma komentāri. Ceturtā daļa. Saistību tiesības. Autoru kolektīvs prof. K. Torgāna vispārīgā zinātniskā redakcijā. Rīga: Mans Īpašums, 2000, 119.lpp.

⁹⁶ Latvijas Republikas Augstākās tiesas Civillietu departamenta 2015.gada 27.februāra spriedums Lietā Nr. SKC-41/2015, Pieejams: www.at.gov.lv [aplūkots 2015.gada 2.aprīlī].

Civillikuma 2108. pantu nevar piemērot gadījumos, kad prece ir bijusi jau piegādāta, jo šādā gadījumā zūd atkāpšanās tiesības. Ja prece vēl nav piegādāta un tiesa kvalificē norādītos apstākļus kā pārgrozījušos apstākļus tad pasūtītājam ir tiesības vienpusēji atkāpties no līgumu Civillikuma 2108. panta otrās daļas gadījumā.

Vienpusēju atkāpšanos no līguma pieļauj arī citi Latvijas normatīvie akti, kuri attiecībā pret Civillikumu ir speciālās normas. Darba apjoma dēļ autore veiks nelielu ieskatu.

Kā vienu no iespējam atkāpties no līgumu paredz Darba likums. Darba likums 100. pants dod iespēju darbiniekam vienpusēji atteikties no līguma un 101. pantā tiesības vienpusēji uzteikt darba līgumu ir darba devējam.⁹⁷ Jānorāda, ka darbinieka uzteikums ir obligāts darba devējam un šāds vienpusējs gribas izteikums ir tiesisks darījums.

Vienpusēju atkāpšanos pieļauj arī Maksātnespējas likums.⁹⁸ Proti, 101. panta pirmā daļa nosaka, ka: „Ja parādnieka noslēgtais līgums juridiskās personas maksātnespējas procesa pasludināšanas dienā nav izpildīts vai ir izpildīts daļēji, administrators ir tiesīgs pieprasīt izpildi no otra līgumslēdzēja vai arī vienpusēji atkāpties no līguma. Administratoram ir tiesības izpildīt līgumu, ja šāda rīcība nesamazina parādnieka aktīvus.“ Šīs normas mērķis ir nodrošināt parādnieku aktīvu saglabāšanu, kā arī nodrošināt kreditora kopuma interešu aizsardzību, kas ir viens no Maksātnespējas likuma mērķiem. Šai pantā ir noteikti izņēmumi no vispārīgajiem noteikumiem par līguma izpildi.⁹⁹ Pēc normas ir secināms, ka administratoram nav jāpierāda, kādi sevišķi apstākļi, lai atkāptos un var atkāpties pat gadījumā, ja pats parādnieks nav izpildījis saistību.

Savukārt „Par dzīvojamo telpu īri”¹⁰⁰ likuma 27.pants dod īrniekam jebkurā laikā vienpusēji atkāpties no līguma, bet pastāvot trīs nosacījumiem, pirmkārt, tam piekrīt visi īrnieka pilngadīgie locekļi, otrkārt, paziņojums ir nodots izīrētājam rakstveidā un mēnesi iepriekš, un treškārt, šāda tiesība ir pieļaujama ja līdzēji nav norunājuši citādāk. Savukārt izīrētāja tiesības izbeigt īres līgumu ir ietvertas 28.pantā minot sešus iemeslus, kad šāda tiesība ir pielīgta.

Pēc autore domām īrnieka tiesības atkāpties no līgumu ir apmierinošas, jo jebkurā mirklī var vienpusēji atkāpties, protams, ja nav līgumā atrunāts citādāk. Savukārt izīrētāja tiesības gan vajadzētu būt plašākām, piemēram, gadījumos, kad dzīvojamā telpa ir nepieciešama pašam izīrētājam, lai tajā dzīvotu. Šāds regulējums tika izslēgts ar 2002.gada 1.janvārī.¹⁰¹

⁹⁷ Darba likums: LR likums. Latvijas Vēstnesis, 2001. 6.jūlijs, nr.105

⁹⁸ Maksātnespējas likums: LR likums. Latvijas Vēstnesis, 2010. 6.augusts, nr.124

⁹⁹ Latvijas Republikas Augstākās tiesas Senātu Civillietu departamenta 2013.gada 11. decembra spriedums lietā Nr. SKC-199/2013, Pieejams: <http://www.l2d.lv/v.php?i=83958> [aplūkots 2015.gada 14.martā].

¹⁰⁰ Par dzīvojamo telpu īri: LR likums. Ziņotājs, 1993.18.februāris, nr.7.

¹⁰¹ Par dzīvojamo telpu īri: LR likums. Ziņotājs, 1993.18.februāris, nr.7., 29.panta 5.punkts (vēsturiskā redakcija līdz 31.12.2001.).

Patērētāju aizsardzības likums,¹⁰² pieļauj diezgan plašas iespējas patērētājiem vienpusēji atkāpties no līguma. Pēc autores domām patērētājs tiek uzskatīts par vājāko līgumu pusi, tāpēc tiek dota iespēja pēc līgumu noslēgšanas apdomāties un izlemt, pildīt līgumu vai atkāpties. Neskaitāmos gadījumos patērētājam pat nav jānorāda atkāpšanās iemesli, un pat, ja tādi nepastāv otra puse par to nav jāinformē. Pēc autores domām vislabprātāk patērētāji izmanto savas tiesības attiecībā uz iegādāto preci, kuru saskaņā ar Patērētāja likuma 12¹. pantu patērētājs var 14 dienu laikā izmantot savas uzteikuma tiesības, nesniedzot nekādu pamatojumu.¹⁰³

Autore uzskata, ka vajadzētu pieļaut iespēju pārņemt kādus no priekšlikumiem, kas regulēti Starptautiskajās konvencijās, Eiropas līgumtiesību unifikācijas projektos. Atsevišķu valstu likumos vispārējo normu veidā, ir ietverta iespēja līgumu grozīt vai izbeigt minot apstākļus kā: līguma ekonomiskā mērķa sabrukums, būtiska līguma pārkāpums, kreditoru noteiktā saistības izpildes pagarinājumu pārkāpšana un citi.¹⁰⁴

2.4. Vienpusēja atkāpšanās, kad tā pamatota ar paša līguma raksturu

Pēc autores domām atkāpšanās no līguma, kad atkāpšanās pamatota ar paša līguma raksturu ir vissarežģītākais un vismazāk piemērotākais veids. Lai atkāptos no līguma paša līguma rakstura dēļ ir jāiestājas konkrētiem apstākļiem, kuri nav pretrunā ar līgumu. Tiesu uzdevums ir izvērtēt līguma noteikumus un lietas faktiskos apstākļus un pēc tā izsecināt vai līguma raksturs dod iespēju atkāpties.

Tiesu prakse kā, piemēram, 2013.gada 11.decembra spriedumā SKC-199/2013, tiesa izvērtējot visus apstākļus uzskatīja, ka puse nav tiesīga atkāpties no līguma, jo līguma raksturs nedeva tiesības atkāpties no tā, beigu termiņam neiestājoties. Proti, ja līgums ir raksturīga nepārtraukta vai periodiska izpildījuma došana, tad no šāda līguma nevar atkāpties pirms termiņa. Savukārt, puses uzskatīja, ka izmainījušos apstākļu dēļ ir tiesīgas vienpusēji atkāpties no līguma.¹⁰⁵

Savukārt, kādā citā gadījumā puse nomāja zemi, jo uz tās bija ēkas ko puse vēlējās apsaimniekot, iznomātājs zaudēja attiecīgās apsaimniekošanas tiesības, konsekventi tam zuda arī interese par zemes nomāšanu, tāpēc puse vēlējās vienpusēji atkāpties no līguma.

¹⁰² Patērētāju aizsardzības likums:LR Likums. Pieejams: <http://likumi.lv/doc.php?id=23309> [aplūkots 2015.gada 30.martā].

¹⁰³ Patērētāju aizsardzības likums:LR Likums. Pieejams: <http://likumi.lv/doc.php?id=23309> [aplūkots 2015.gada 30.martā].

¹⁰⁴ Torgāns K. Saistību tiesības. Rīga: Tiesu namu aģentūra, 2014, 67.lpp.

¹⁰⁵ Latvijas Republikas Augstākās tiesas Senāta Civillietu departamenta 2013.gada 11.decembra Spriedums lietā Nr. SKC- 199/2013, Pieejams: <http://www.l2d.lv/v.php?i=83958> [aplūkots 2015.gada 14.martā].

Pēc autores domām tiesu praksē atkāpšanos ar paša līgumu raksturu saprot, kā apstākļu iestāšanos, kuru iemeslu dēļ puses vairs nevēlās pildīt savas saistības. Puses spēj pildīt līgumu, bet tās vairs nav ieinteresētas.

Lai noskaidrotu šī atkāpšanās veida būtību ir nepieciešams veikt nelielu ieskatu vēsturē.

Jau sākotnēji Romiešu tiesībās ir saskatāms līguma rakstura pazīmes. Digestā ar raksturu saprot gadījumu, ka puse nepērk graudus, jo slikta raža,¹⁰⁶ proti šāda darbība izriet no līguma rakstura. Romieši atzina trīs līguma veidus no kuriem bija iespējams atkāpties rakstura dēļ un tie bija: sabiedrības līgums, fiduciārais līgums (klusā vietniecība) un pilnvarojuma līgums.¹⁰⁷ Proti, no šiem līgumiem varēja atkāpties, jo to pieļāva viņu raksturs. Tādējādi ar līgumu raksturu tika saprasti tādi līgumi no kuriem izrietēja, ka no tiem var atkāpties pamatojoties no savas dabas.

Romiešu tiesības bija bāze Vietējo Civillikumu kopojumam, tas nozīmē, ka saistību tiesību daļa tika pārņemta gandrīz identiski. Vietējo Civillikuma kopojuma 3211. pantā bija noteikts: „Vienpusēja atkāpšanās no līguma pielaista tikai tad, kad pamats uz to atrodas pašā līguma raksturā, vai kad tos zināmos apstākļos atļauj likums, vai arī kad tāda tiesība bijusi noteikti nolīgta“.¹⁰⁸ Autore ar šo saprot, ka līguma raksturs ir meklējams pašā līgumā nevis apkārtējos apstākļos, kas traucē līgumu izpildīt.

Mūsdienās attiecīgajos līguma veidos, piemēram, pilnvarojuma līgumam vai sabiedrības līgumiem izņēmumi, kad var atkāpties no līguma ir ierakstīti attiecīgajā līguma pantā (*sk tabulu*), tādējādi līguma raksturs pārklājās ar likuma pamatu. Tomēr autore gribētu piebilst, ka tas, ka šobrīd atkāpšanās iemesli ir ierakstīti likumā nepadara vienpusēju atkāpšanos no līguma rakstura dēļ lieku. Atkāpšanās no līguma kad pamatota ar pašu līguma rakstura jābūt attiecināmiem uz līgumiem, kuri nav regulēti Civillikumā, porti, specifisku līgumu gadījumos. Viens no šādiem līgumiem, piemēram, ir minams uzticības līgums (angl. *trust*). Uzticības līgums nav likumā regulēts, bet puses varētu pierādīt, ka var no šī līguma vienpusēji atkāpties, ja tas izrietu no šī līguma uzticības rakstura.

Savukārt profesors K. Torgāns vienpusēju atkāpšanos no līguma rakstura dēļ apskata citādāk. Proti, kreditoram ir jārada priekšnoteikums, lai parādnieks varētu saistību izpildīt, ja kreditors šādu priekšnoteikumu nerada, tad var notikt ar līguma raksturu pamatotu atkāpšanos no līguma. Šķēršļi var būt gan juridiska rakstura, gan tehniski. Par tehniskiem šķēršļiem var

¹⁰⁶ The Digest or Pandects of Justinian, Pieejams: http://droitromain.upmf-grenoble.fr/Anglica/digest_Scott.htm [aplūkots 2015.gada 10.martā]

¹⁰⁷ The Digest or Pandects of Justinian, Pieejams: http://droitromain.upmf-grenoble.fr/Anglica/digest_Scott.htm [aplūkots 2015.gada 10.martā]

¹⁰⁸ Vietējo Civillikumu kopojums (Vietējo likumu kopojuma III. daļa), Rīga: Valtera un Rapas akciju sab. izdevums, 1928. 368.lpp.

kalpot kreditora nesagatavota darba vieta. Par piemēru var kalpot gadījums, kad nepieciešams veikt remontu, kreditoram jābūt dzīvokļu atslēgām, lai iekļūtu telpā, telpai jābūt atbrīvotai no nevajadzīgajām mantām. Juridiska rakstura šķēršļi uzskatāmi par tādiem, kuru novēršana pēc likuma un vai līguma ir jāveic kreditoram, pirms parādnieks ir uzsācis savu saistību pildīšanu. Jānorāda, ka tiesības ir īstenojamas labticīgi un ne katrs neliels nokavējums dod pamatu atkāpties no līguma.¹⁰⁹

Profesors K. Torgāns vienpusēju atkāpšanos no līguma rakstura dēļ raksturo, kā objektīvu nespēju izpildīt saistības. Proti, iestājoties noteiktiem apstākļiem tiek traucēta saistību izpilde. Apstākļi, kuri liedz izpildīt saistību jābūt objektīviem attiecībā uz līgumu.

Autore grib norādīt, ka Civillikuma 1591.pants teikuma otrā daļa arī ietver iespēju nepildīt līgumu raksturu dēļ. Proti, pants nosaka, ka ceļot prasību par divpusēja līguma izpildīšanu, prasītājam vai nu jāpiesola pienācīgs izpildījums, vai jāpierāda, ka viņš no savas puses līgumu jau izpildījis. Pretējā gadījumā pret viņu var celt līguma neizpildīšanas ierunu, ja vien no pašas līgumiskās attiecības rakstura neizriet, ka atbildētājam pienākas papriekš izpildīt.¹¹⁰ Proti, līguma izpildīšana jāprasa otrai pusei, nevis tiesai un šaubu gadījumā var prasīt no kreditoru apstiprinājumu, ka saistības tiks izpildītas, nevis šaubu gadījumā nepildīt savu saistību. Panta teikuma otrā daļa nosaka, ka puse ir tiesīga nepildīt līgumu rakstura dēļ, ja pārdevējs nevar nodot kādu lietu, ja kreditors pirms nav veicis visas darbības, lai tas notiktu.

Apskatot vēsturisko izcelsmi, autores secina, ka pašlaik atkāpšanās iemesli ir jau ierakstīti likumā, tāpēc tiesām pamatojoties no lietu faktiskajiem apstākļiem ir jāspēj saskatīt iemesli, kas dotu iespēju pusei atkāpties pamatojoties uz pušu noslēgto līgumu. Pēc autores domām, tas nav viegls uzdevums, jo tā nevarētu būt, kā objektīva nespēja vai nevēlēšanās izpildīt līgumu, bet gan neregulētu līgumu rakstura būtības.

Civillikums pieļauj vispārējos principos vienpusēji atkāpties no līguma trīs iemeslu dēļ: līgums, likums un raksturs. Autore uzskata, ka būtu nepieciešams Civillikumā arī regulējums, kas ļautu atkāpties no līguma, ja ir līguma mērķis sabrucis, ko savā ziņā puses cenšas nosaukt kā atkāpšanos līguma rakstura dēļ. Šāda regulējuma pašlaik Civillikumā nepastāv.

Līguma mērķa sabrukuma teorija (līguma iziršanas teorija) ir atzītas Anglijā, gan Amerikas Savienotajās Valstīs. Sākotnēji mērķa sabrukumu teorija ir cēlusies no vilšanās teorijas, kurā aprobežojās ar līguma priekšmetu fizisku izzušanu, pēc līguma noslēgšanas. Savukārt doktrīna tika pilnveidota ar Anglijas slaveno kronēšanas lietu - *Krell v. Henry*. Lietā puses noslēdza īres līgumu, lai gan līguma mērķis nebija ierakstīts, tomēr bija skaidrs, ka līgums

¹⁰⁹ Torgāns K. Saistību tiesības. Rīga: Tiesu namu aģentūra, 2014, 64.lpp.

¹¹⁰ Civillikums: LR likums. Latvijas Vēstnesis, 1937. 28.janvāris

tiek slēgts, lai apskatītu Edvarda VII kronēšanas procesu. Taču kronēšana tika atcelta Edvarda VII slimības dēļ.¹¹¹

Tiesa atbrīvoja atbildētājiem pildīt noslēgto līgumu, jo bija sabrucis līguma mērķis. Tomēr, neskatoties uz apstiprinājumu par vilšanās teoriju, angļu tiesībās saglabā samērā stingru attieksmi pret juridisko institūtu par apstākļu maiņu. Autore secina, ka mērķa sabrukumu teorijas gadījumos tiesa izlemst izbeigt, mazāk pieļaujot iespēju to grozīt.

Proti, gadījumos, kad līguma mērķa sasniegšana tiek traucēta vai izpilde kļuvusi nenozīmīga, tad anglosakšu tiesību doktrīna ļauj nepildīt līgumā noteiktās saistības, ja neviena no pusēm nav vainojama pie mērķa sabrukšanas. Tomēr, gadījumos, kad priekšmets tiek bojāts, līguma darbība netiek pārtraukta, proti, ja pēc apstākļiem līgums ir vēl izpildāms, tad tas ir jāpilda.¹¹²

Puses slēdz līgumus kāda mērķa vadītas, proti, ja šis mērķis kādu apstākļu dēļ ir izzudis, personai zūd griba turpināt līgumiskās attiecības. Autorei šķiet nepieņemami, ka līgums būtu jāturpina pildīt tikai tāpēc, ka tas ir iespējams, bet tas neturpina sniegt sākotnējo labumu vai izdevīgumu abām no pusēm.

Autore uzskata, ka šāda mērķa sabrukumu personas Latvijas gadījumā var sastapties īres un nomas tiesībās un ne tikai. Gadījumos, kad puse ir izvēlējusies noteikto telpu īrei vai nomai, bet pušu neatkarīgu apstākļu dēļ nav iespējams labiekārtot esošās telpas, nākas risināt situāciju par līguma izbeigšanu. Šādos gadījumos, pusei noslēdzot līgumu būtu jāpilda savas saistības, lai gan kreditors var maksāt, tomēr tas neatbilstu pušu gribai. Līguma mērķa sabrukums var būt arī gadījumos, kad pircējs plāno eksportēt preces uz kādu trešo valsti, bet šāda eksports ir aizliegts ar importētāj valsts likumu un preces nevar pārdot jebkurā citā tirgū.

Autore uzskata, ka nav būtiski ļaut tiesnesim grozīt līgumu, jo puses vairs nav ieinteresētas līguma izpildīšanā, tāpēc būtu jāparedz pusēm vienpusēji atkāpties no līgumam, nevis to atcelt.

Tiesnesis būtu tas, kas izvērtētu situāciju. Zaudējumu risks ir nozīmīgs elements, kas jāņem arī vērā. Gadījumos, kad izpildes neiespējamībā vainojama kāda no pusēm, tad tiesa risinātu jautājumus par zaudējumu atlīdzību. Proti, ja puse būtu jau samaksājusi par precī vai pakalpojumu, tad tā varētu vērsties tiesā ar lūgumu par samaksas atgriešanu. Gadījumos, kad otrai pusei jau līguma dēļ radušies izdevumi, tos var atskaitīt no iemaksātās summas, kas ir

¹¹¹ Warner R., *Contrakts fall 2003*. Pieejams: http://www.kentlaw.edu/faculty/rwarner/classes/contracts/impracticability_frustration_mis.htm [aplūkots 2015.gada 3.martā].

¹¹² The Theory Of Frustration in English Law, Pieejams: <http://www.lawteacher.net/free-law-essays/contract-law/the-theory-of-frustration-in-english-law-contract-law-essay.php> [aplūkots 2015.gada 10.martā].

bijusi jāsamaksā vai ir jau samaksāta. Nepastāvot iespējai, ka izdevumi ir lielāki par jau samaksāto vai iemaksājamo summu

Autore uzskata, ka, lai Latvijā piemērotu doktrīnu svarīgi ir tas, lai puse, kura saņem pakalpojumu dara zināmu otrai pusei darījuma mērķi un, ka tieši šis darījuma mērķis ir pamudinājis pusi noslēgt attiecīgo līgumu.

Pamatojoties uz visu iepriekš minēto autore piedāvā Civillikuma 1589¹. pantu izteikt šādā redakcijā:

“1589¹. Puse ir tiesīga vienpusēji atkāpties no līgumu, ja neparedzētu un no puses neatkarīga notikuma rezultātā ir sabrucis galvenais mērķis, kas pusi pamudināja slēgt līgumu. Līgumu var vienpusēji atkāpties, ja noslēdzot līgumu otra puse bija informēta par darījuma mērķi.”

Autore ir guvusi ieskatu vienpusēja atkāpšanās no līguma institūtam apzinājusi problēmas un turpmākā darbā apskatīs Eiropas līgumtiesību unifikācijas dokumentos ietvertais līguma saistošā spēka institūts un izņēmumi no šī principa, kā arī sniegti priekšlikumi attiecībā uz Civillikuma modernizāciju, ņemot vērā civiltiesību attīstības tendences Eiropā.

3.Eiropas līgumtiesību principu nepieciešamība

Autore jau iepriekšējās nodaļās konstatēja, ka Latvijas Civillikumam ir nepieciešama modernizācija. Latvija ir viena no Eiropas savienības dalībvalstīm, tādējādi līgumtiesību attīstība nevar notikt nerēķinoties ar kopējiem Eiropas pilnveidošanās aktiem.¹¹³ Valstu attīstība un starptautisko attiecību veidošanās ir palielinājusi līguma nozīmi

ELTP un UNIDROIT principiem nav juridiska spēka, šie principi ir uzskatāmi par *soft law*, tādējādi neiegūstot plašu atzīšanu nacionālajās tiesībās,¹¹⁴ šādiem principiem ir ieteikumu raksturs. UNIDROIT ir vairāk starptautiski piemērojami principi komercdarījumu attiecībās.¹¹⁵

¹¹³ Kārklīšs J. Vienotu Eiropas līgumtiesību veidošanās un ietekme uz Latvijas tiesībām. Jurista Vārds, 2011, Nr. 49 (696), 6. lpp.

¹¹⁴ Torgāns K. Eiropas iniciatīvas (Eiropas līgumu tiesību principi, Kopējais modelis) un Latvijas Civillikuma modernizācija. Grām.: Torgāns K. Civiltiesību, komerciesību un civilprocesa aktualitātes. Raksti 1999-2008. Rīga: Tiesu namu aģentūra, 2009, 292.lpp.

¹¹⁵ Torgāns K. Līgumu un deliktu tiesību problēmas. Rīga, Tiesu namu aģentūra, 2013, 21.lpp.

ELTP ir sarakstījuši zinātnieku kolektīvs, ietverot šajos principos Eiropas dominējošos uzskatus un risinājums.¹¹⁶

DCFR ir izstrādājuši atzīstami civiltiesību zinātnieki, šis projekts ir viens no jaunākajiem dokumentiem (nav Eiropas savienības normatīvs dokuments), kurš pauž vienota Eiropas valstu tiesību regulējuma nepieciešamību,¹¹⁷ bet, kas tomēr ir kā palīginstruments parlamentam likumdevēja funkcijas veikšanai.¹¹⁸

Eiropas līguma kodeksa projekts arī vērā ņemas dokuments, kuru sarakstījuši augstskolu profesori un tajā ir iekļauts zinātnieku kolektīva darba rezultāti par dominējošiem uzskatiem.¹¹⁹

Katrai valstij, tai skaitā arī Latvijai, ņemot vērā dokumentu paraugus, ir jāizvērtē cik piemēroti tie ir un ko būtu nepieciešams ieviest no tiem.

Katrā no valstīm atkarībā no tradīcijām un vēsturiskajiem apstākļiem ir piemērojams *pacta sunt servanda* princips. Neskatoties uz to, ka daudzos gadījumos līgums tiek pildīts un sasniedz savu noslēgšanas mērķi, tomēr vairums valstu likumdevēji ir ieviesuši noteikumus tiesību aktos, kuri ļauj vienpusēji atkāpties no līguma.

Daudzas valstis kā Itālija, Nīderlandē, Spānija, Portugāle, Lietuva, Igaunija un citas ir sekojušas pārmaiņām un iekļāvušas savos tiesību aktos atbilstošākus līgumtiesību unifikācijas dokumentus. Proti, regulējumos ir iekļauta tiesība pusei prasīt sarunas par līguma grozījumiem, lai tie būtu atbilstošāki jaunajai situācijai, bet, ja tas nav iespējams, tad līgumu izbeigt vispār. Tā pat kā Latvija arī Beļģija, Čehija, Luksenburga savos nacionālajos tiesību aktos neparedz iespēju grozīt vai pārtraukt līgumu, ņemot vērā apstākļu maiņu vai citus gadījumus,¹²⁰ bet, jo vairāk valstis pieņems līdzīgus regulējumus, jo vieglāk līdzējiem.

Latvijā šo atšķirīgo pieeju no citām valstīm ir bijis mēģinājums risināt 2007. gada 1. novembrī Ministru kabinetam Saeimā iesniedzot likumprojektu Nr. 528/Lp9 „Grozījumi Civillikumā”¹²¹, likumprojekts tikai noraidīts trešajā lasījumā.

Iesniegtajā likumprojektā tika piedāvāts 1587. pantu izteikt jaunā redakcijā:

„1587. Tiesiski noslēgts līgums uzliek līdzējam pienākumu izpildīt apsolīto un nedod vienai pusei tiesību atkāpties no līguma, kaut arī atlīdzinot otram zaudējumus. Saistība jāizpilda pat tad, ja tā kļuvusi apgrūtinātāka vai nu tāpēc, ka pieauguši izpildīšanas izdevumi, vai arī tāpēc, ka samazinājies ieguvums no izpildīšanas.

¹¹⁶ Jarkina V. Ceļā uz Latvijas Republikas Civillikuma modernizāciju. Juristu vārds, 2007. Nr. 25, 9 lpp.

¹¹⁷ Kārklīšs J. Vienotu Eiropas līgumtiesību veidošanās un ietekme uz Latvijas tiesībām. Jurista Vārds, 2011, nr. 49 (696), 6. lpp.

¹¹⁸ Torgāns K. Līgumu un deliktu tiesību problēmas. Rīga, Tiesu namu aģentūra, 2013, 22.lpp.

¹¹⁹ Turpat, 24.lpp.

¹²⁰ Barauskas E., Zapolskis P. The effect of change in circumstances on the performance of contract. Vilnius.: Mykolas Romeris University, 2009, p.208.

¹²¹ Torgāns K. Līgumu un deliktu tiesību problēmas. Rīga, Tiesu namu aģentūra, 2013, 22.lpp.

Ja saistību izpilde kļuvusi pārmērīgi apgrūtināša sakarā ar objektīvām apstākļu izmaiņām, līdzējiem ir pienākums veikt pārrunas, lai grozītu līgumu vai to izbeigtu. Līdzējs var atsaukties uz apstākļu izmaiņām, ja:

- 1) apstākļu izmaiņas notikušas pēc līguma noslēgšanas;
- 2) līdzējs līguma slēgšanas brīdī nevarēja paredzēt apstākļu izmaiņas;
- 3) līdzējs nav uzņēmies apstākļu izmaiņas risku.

Ja līdzēji saprātīgā laikā nespēj panākt vienošanos par līguma grozījumiem vai tā izbeigšanu, jebkurš no līdzējiem ir tiesīgs prasīt tiesai:

- 1) izbeigt līgumu, nosakot izbeigšanas datumu;
- 2) grozīt līgumu, nosakot apstākļu izmaiņu radīto zaudējumu un ieguvumu taisnīgu sadalījumu.

Papildus tiesa var uzlikt par pienākumu atlīdzināt pusei zaudējumus, ko tā cietusi, ja otra puse atteikusies no sarunām vai arī pārtraukusi tās pretēji labai ticībai.”¹²²

Likumprojekta anotācijā paskaidrots: „Pašlaik Civillikums nesatur modernas līgumtiesību normas, kas būtu atbilstošas pašreizējai faktiskajai situācijai un radītu labvēlīgas tiesiskās sekas tiesisko darījumu dalībniekiem. ELTP un UNIDROIT principi atspoguļo autoritatīvu tiesību zinātnieku kolektīva darba rezultātu, kas balstās uz Eiropā dominējošiem uzskatiem, koncepcijām un risinājumiem. Eiropas iekšējā ekonomiskā darbība ir atkarīga arī no vienotu līgumtiesību izveidošanas, izveidojot Eiropā saskaņotu izpratni par tām. Tādējādi, lai Civillikuma normas varētu pielietot plašāk, nepieciešami Civillikuma grozījumi, iekļaujot ELTP un UNIDROIT principos ietvertās atziņas, piemēram, apstākļu izmaiņu klauzulu, kas rada pusēm pienākumu veikt pārrunas par līguma izmaiņām, ja līguma izpilde kādai no pusēm ir kļuvusi pārlieku apgrūtināša [..].¹²³

Apstākļu izmaiņu klauzula netika ieviesta, kā vienu no iemesliem minot, Latvijas komercbanku asociācijas neapmierinātību ar jauno regulējumu. Jānorāda, ka apstākļu izmaiņas klauzulas ieviešana Latvijas Civillikumā nenozīmē, ka parādniekiem tiek dota iespēja atkāpties no saviem līgumiem. Lai piemērotu apstākļu izmaiņu klauzulu ir jāizpildās noteiktiem priekšnoteikumiem, kā arī jāievēro labas ticības princips.¹²⁴

¹²² Grozījumi Civillikumā. Pieejams:

<http://titania.saeima.lv/LIVS/SaeimaLIVS.nsf/0/F6A7D8A3C318EE1DC2257386004EF3D8?OpenDocument> [aplūkots 22.03.2015.].

¹²³ Turpat,

¹²⁴ Kārklīņš J., Apstākļu izmaiņu klauzula kā izņēmums no Pacta sunt servanda principa. Pieejams:

http://www.dukonference.lv/files/proceedings_of_conf/53konf/tiesibas/Karklins.pdf, [aplūkots 2015. gada 3. martā].

Labas ticības princips ir iekļauts Civillikuma 1. pantā, kas nosaka, ka tiesības izlietojamas un pienākumi pildāmi pēc labas ticības.¹²⁵ Ja pusēm ir noslēgts līgums, kurš jau darbojās ilgtermiņā, tiesības jāsteno un subjektīvie pienākumi jāpilda, bet var gadīties, ka apstākļi ir tik neparedzami pārgrozījušies, ievērojot citas personas intereses un atsaucoties uz labas ticības principu, viena puse never prasīt no otras puses saistību izpildījumu.¹²⁶

Pēc autores domām pietrūkst izpratnes un nevēlēšanās iedziļināties apstākļu izmaiņas klauzulas būtībā, un apskatīt arī citus izbeigšanas pamatus. Citu valstu pieredze tai skaitā Igaunijā un Lietuvā rāda, ka šādas klauzulas ieviešana nenodrošina ātru un vienkāršu iespēju atkāpties no līguma.

Šāds likumprojekta apturēšana nemaina to, ka nepieciešams elastīgāks regulējums. Turpmāk autore analizēs tiesību vienpusēji atkāpties no līguma regulējuma ELTP un UNIDROIT un DCFR, un sniegt priekšlikumus Civillikuma pilnveidošana, attiecībā uz apstākļu izmaiņu un būtisku līguma neizpildi.

3.1. Apstākļu izmaiņas klauzula

Vēsturiski princips *Pacta sunt servanda* ir attīstījies no *rebus sic stantibus* klauzulas.¹²⁷ Proti, saskaņā ar klauzulu puses ir stājušas līgumtiesiskajās attiecībās ar to brīža situāciju nevis vēlākiem apstākļiem, līdz ar to apstākļu maiņu var būt pamats līguma atcelšanai.¹²⁸ Lai, gan *pacta sunt servanda* klauzula cēlusies no romiešu tiesībām, tomēr klauzulai *rebus sic stantibus* ir cits izcelšanās veids.

Pirmsākumi klauzulai saskatāmi kanoniskajās tiesībās. Autoru vidū pastāv dažādi viedokļi, kur pirmo reizi tika raksturota un pieminēta klauzula. Kanoniskās un morālas tiesībās, nebija saistītas ar tiesu sistēmu. Sv. Akvīna Toms reiz norādījis, ka nespēja turēt solījumu nav grēks, ja apstākļi ir mainījušies. Šo ideju uzklauzījis viens no tā laika ietekmīgākajiem juristiem Bartolus de Saxoferrato, kas šo ideju par netiešo stāvokli atdzīvināja klauzulā.¹²⁹

13. gadsimtā paplašināja principu, lai tas kļūtu saistošs tiesu sistēmā.¹³⁰ 17. gadsimtā princips tika iekļauts publiskajās starptautiskajās tiesībās, kodificējot to 1968.gada Vīnes

¹²⁵ Civillikums: LR likums. Latvijas Vēstnesis, 1937. 28.janvāris

¹²⁶ Balodis K. Labas ticības principa loma mūsdienu Latvijas civiltiesībās. Likums un tiesības, 2002, 4. sēj., nr. 9 (37), 286. lpp.

¹²⁷ Kull I. About Grounds for Exemption from Performance under the Draft Estonian Law of Obligations Act. Pieejams: <http://www.juridicainternational.eu/?id=12554>, [aplūkots 2015.gada 3.martā].

¹²⁸ Rudenskis J., Latvijas un Svētā Krēsla līgums: iedomātās bažas un realitāte. Jurista vārds, 2006, Nr.4

¹²⁹ Kull I. About Grounds for Exemption from Performance under the Draft Estonian Law of Obligations Act. Pieejams: <http://www.juridicainternational.eu/?id=12554>, [aplūkots 2015.gada 3.martā].

¹³⁰ Zimmermann R., The Law of Obligations: Roman Foundations of the Civilian Tradition (1st edition Oxford, 1996, p 580.

konvencijas par starptautisko līgumu tiesībām 62.pantā,¹³¹ kurš nosaka, ka būtiska maiņa apstākļos atšķirībā no tiem, kas pastāvējuši līguma noslēgšanas brīdī un ko dalībnieki nebija paredzējuši, nevar tikt izmantota par pamatu, lai pārtrauktu līguma darbību vai izstātos no tā, izņemot gadījumus, kad:

a) attiecīgo apstākļu pastāvēšana veidojusi būtisku pamatu dalībnieku piekrišanai līguma saistošajam raksturam;

b) apstākļu maiņa būtiski maina saistību apjomu, kas būtu pildāms saskaņā ar līgumu.

Tiek arī pausts viedoklis, ka pirmsākumi apstākļu izmaiņu klauzulai meklējumi paražu tiesībās un pēc tam viena no pirmām valstīm, kas to ieviesa tikušas ieviestas - Vācijas Civilkodeksu (Bürgerliches Gesetzbuch).¹³²

Daudzu valstu uzskatus ietekmēja Pirmais pasaules karš un tā rezultātā tika atjaunoja vai ieviesta klauzula. Klasiskās līgumtiesības, liberālā ekonomika un tiesiskā noteiktība bija augstākās vērtības.¹³³

Tā, piemēram, līdz Pirmajam pasaules karam Vācijai bija ļoti stingra attieksme pret apstākļu izmaiņu klauzulu. Karu seku rezultātā, kas mainīja visu ekonomisko situāciju Vācija bija spiesta meklēt elastīgāku pieeju līgumtiesību attiecībās. Līdz 1986. gadam nepastāvēja nekādu normu, kuras ļautu grozīt vai izbeigt līguma pamatojoties uz apstākļu maiņu. Pastāvēja divi mēģinājumi ieviest apstākļu izmaiņas klauzulu, pirmais noritēja neveiksmīgi un tiesām bija grūti atrast tam pielietojumu.¹³⁴ Otro teoriju, pilnveidoja un tā atšķīrās no pirmās. Pamatojoties uz šo teoriju, pušu gribai attiecībā uz līgumu izpildi jāsakrīt ar otras puses gribu, pušu redzējums (cerības) par līguma turpmāko izpildi ir abpusēja. Proti, ja apstākļi, kādos līgums tika noslēgts būtiski mainās un novirzās no galvenā līguma statuss, un šāds pamats ir līguma sabrukšanai, tad tiesa var attaisnot puses no līguma izpildes, vai grozīt noteikumus tādējādi atjaunojot līgumiskās attiecības.¹³⁵ Apstākļiem vajadzēja būt neparedzamiem un neviena no pusēm nevarēja tos paredzēt.

Pēc otrā pasaules kara, klauzulu atjauno un tiek sekmīgi piemērota daudzos lēmumos vienlaikus ar labas ticības principu.¹³⁶ Kopš 2002. gada 1. janvāra Vācijas civiltiesībās spēkā

¹³¹ Augstākās Padomes 1993.gada 6.aprīļa lēmums "Par pievienošanu 1969.gada 23.maija Vīnes konvencijai par starptautisko līgumu tiesībām. Ziņotājs,1993.Nr.14

¹³² Zimmermann R.,The Law of Obligations: Roman Foundations of the Civilian Tradition (1st edition Oxford, 1996, p 579.

¹³³ About Grounds for Exemption from Performance under the Draft Estonian Law of Obligations Act. Pieejams: <http://www.juridicainternational.eu/?id=12554>, [aplūkots 2015.gada 3.martā].

¹³⁴ Zweigert, K.; Kötz H. Introduction to Comparative Law. Vilnius: Eugrimas, 2001, p. 439.

¹³⁵ Markesinis, B. S.; Unberath, H.; Johnston, op. cit., p. 321–323. More about the doctrine of Wegfall der Geschäftgrundlage see: Foster, N. G.; Sule, S. German Legal System & Laws. Oxford: Oxford University Press, 2003, p. 420

¹³⁶ Baranauskas E., Zapolskis P. The Effect of change in circumstances on the performance of contract. Pieejams: <http://www.juridicainternational.eu>, [aplūkots 2015.gada 3.martā].

ir BGB 313. pants, kurš izveidots ņemot vērā vēsturiskos apstākļus un šis pants nosaka, ka līdzīgi ir tiesīgi prasīt līguma grozīšanu, izbeigšanu vai var atkāpties no līguma, ja līdzēju neatkarīgu notikumu dēļ, apstākļi ir izmainījušies, ja puses būtu zinājušas par šiem notikumiem tad nebūtu slēgušas līgumu vispār vai ar citādākiem noteikumiem, un nepamatoti būtu gaidīt aizvien puses turēšanos pie līguma noteikumiem.¹³⁷

Tādas karu sekas kā valūtas sabrukums, emigrācija un citi apstākļi piespieda tiesām būt tām, kas izmantoja šo klauzulu, lai atjaunotu stāvokli. Vācijas tiesību aktiem vienmēr prioritāte ir grozījumi, nevis līgumu izbeigšanas. Pēc autores domām Latvijas Civillikumam arī vairāk ir jāvelta uzmanība uz to, lai būtu iespēja līgumu vismaz grozīt un turpināt tiesiskās attiecības, nevis izbeigt.

Savukārt Francija ir no tām valstīm, apstākļu klauzulu apskata citādāk. Puses var apturēt vai izbeigt pildīt saistību nepārvaramas varas (*force majeure*) gadījumā, notikumam jābūt neizbēgamam un ārējam, kas padara izpildi neiespējamu.¹³⁸ Ja nepārvarama vara ir ilgāka nekā līgumā noteikts, tad līgumu var izbeigt.

Francijas augstākā tiesa (*Cour de cassation*) – atbrīvo parādnieku no līguma tikai tajos gadījumos, kad šāda izpilde kļūst neiespējama sakarā ar neparedzētu, nenovēršamu un nekontrolējamu notikumu (karš, dabas katastrofa, nemieriem, streiki, terorisms, noziedzīgu nodarījumu un citi).¹³⁹ Francijas Civillkodeks paredz, ka nepārvaram vara nav lietus, krusa, sniegs, pamatojoties uz gadalaika īpatnībām.¹⁴⁰ Lai gan zinātnieki samazina to šķēršļu daudzumu, kas ir nepārvarami, jo var novērts vai paredzēt, piemēram, plūdus, zibeni,¹⁴¹ tomēr Francijā apstākļus, kurus var paredzēt un var būt kontrolējumi tik iekļauti klauzulā un saskaņā ar noteikumiem ir uzskatāms par nepārvaramas varas apstākļiem.

Francijas tiesa ļoti strikti skatās uz apstākļu izmaiņu klauzulu un bieži vien atsaucās uz *Canal de Craponne* gadījumu lietu. Šī lieta ir raksturīga ar to, ka 1567. gadā noslēgts līgums starp pusēm par apūdeņošanas pasākumiem, līgums bija spēkā vairāk nekā 300 gadus un tad pakāpeniski sadārdzinājušas izmaksas, kā rezultātā iestājās finansiālas grūtības. Kasācijas instance piemēroja *pacta sunt servanda* principu, un kreditoram bija tiesības prasīt līguma izpildi. Tiesa pamatoja savu lēmumu ar to, ka līguma neizpildīšanai nav pieļaujams atsaukties uz taisnīguma principu, paražu tiesībām, labu ticību, pat, ja ir ekonomisks apgrūtinājums tam

¹³⁷ German civil code. BGB. Pieejams: http://www.gesetze-iminternet.de/englisch_bgb/englisch_bgb.html#p0437, article 313. [aplūkots 2015.gada 3.martā].

¹³⁸ Baranauskas E., Zapolskis P. The Effect of change in circumstances on the performance of contract. Pieejams: <http://www.juridicainternational.eu>, [aplūkots 2015.gada 3.martā].

¹³⁹ Ibid

¹⁴⁰ Kārklīšs J. Latvijas līgumtiesību modernizācijas galvenie virzieni. Promocijas darbs, Rīga, 2006, 157. lpp.

¹⁴¹ Kārklīšs J. Vienotu Eiropas līgumtiesību veidošanās un ietekme uz Latvijas tiesībām. Jurista Vārds, 2011, nr. 49 (696), 9.lpp.

iztrūkst neiespējamības (force majeure), lai šāds līgums nebūtu jāpilda.¹⁴² Autore secina, ka Francija uz apstākļu izmaiņu skatās citādāk nekā Vācijas tiesas, lielāku uzmanību veltot nepārvaramai varai.

Savukārt administratīvā tiesa ir zināma ar savu elastīgāku pieeju pamatojoties uz apstākļu izmaiņu klauzulu. Tiesa mēdz grozīt līgumus pamatojoties uz ekonomiskiem apstākļiem. Administratīvo tiesu elastību varētu izskaidrot ar to, ka ievērojamu skaitu iedzīvotājus skar ekonomiskā apstākļu maiņa. Izskatot lietas, kur viena puse ir uzņēmums, bet otra privātpersona daudz vairāk tiek piemērots princips *pacta sunt servanda*.¹⁴³

Jau no pirmsākumiem tika pieļauti un tika mēģināti rast dažādi veidi ne tikai kā līgumu izpildīt, bet pamatotos apstākļos kā no tā atkāpties. Mūsdienās, tiesības vienpusēji atkāpties no līguma ir izveidotas pušu interesēs.

Autore secina, ka dažādos laikos princips ir izmantot arī ļaunprātīgiem nolūkiem, kā rezultātā tam ir zudusi uzticība, puse, kurai tas ir izdevīgi vienmēr varēja atsaukties, lai nepildītu savas saistības. Tāpēc apstākļu izmaiņas klauzula nevar būt nenoteikta un vispārīga. Šādos gadījumos pastāv pusēm mudinājums iekļaut savos līgumos pielāgošanās klauzulu, kura paredzēta līguma grozīšanai. Proti, līgumā var iekļaut noteikumus, kuri balstās uz inflācijas un biržas indeksu. Protams, šādas klauzulas nav visaptverošas tā nevar ietvert visus iespējamus gadījumus, kuras skar apstākļu maiņu un slikti sagatavota klauzula var puses nostādīt nepatīkamā situācijā.

Autore uzskata, ka dažādu valstu piemēri, noteikti ir vērā ņemams priekšnoteikums, lai izveidotu savu regulējumu, bet, katrai valstij ir jāspēj nošķirt un izvērtēt tos apstākļus, kas tai ir būtiski. Vācija ļoti brīvi un efektīvi cenšas piemērot apstākļu izmaiņu klauzulu, bet Francija savukārt skatās ļoti kategoriski, bet pieļauj šādus izņēmumus, jo tas strādā valsts labā.

Kā norāda prof. J. Kārklīšs izņēmumu klauzula ir izveidota divu iemeslu dēļ. Pirmkārt, pušu savstarpējās attiecības nedrīkst iziet ārpus taisnīguma robežām. Proti, taisnīguma nodrošinājumam vajadzētu būt pārākam par mērķi jebkādos gadījumos izpildīt līgumu. Otrkārt, pusei nav jāuzņemas vai jāpakļauj sevi riskam, kura tā nevarēja paredzēt.¹⁴⁴

Kā jau autore iepriekš minēja ne visās valstīs tiek grozīti vai izbeigti līgumi, ņemot vērā apstākļu maiņu, savukārt šāds regulējums ir visos principos kas radīti Eiropas līgumtiesību modernizācijai.

¹⁴² Lamberterie, I. D. The Effect of Changes in Circumstances on Long-Term Contracts: French Report. In Harris, D.; Tallon, D.; Contract Law Today: Anglo-French Comparisons. Oxford: Clarendon Press, 1989, p. 228–229.

¹⁴³ Baranauskas E., Zapolskis P. The Effect of change in circumstances on the performance of contract.

Pieejams: <http://www.juridicainternational.eu> [aplūkots 30.03.2015.].

¹⁴⁴ Kārklīšs J. Vienotu Eiropas līgumtiesību veidošanās un ietekme uz Latvijas tiesībām. Jurista Vārds, 2011, nr. 49 (696), 9. lpp.

Pusei, kura vēlās līgumu grozīt vai izbeigt ir pienākums pierādīt, ka apstākļu maiņa ir ietekmējusi izpildi saskaņā ar noslēgto līgumu. Piemēram, īrnieks nevar lūgt tiesu samazināt īres maksājumus ar argumentāciju, ka, sakarā ar pasaules finanšu krīzi kopumā ir samazinājušās īres cenas. Puse arī nav tiesīgs izmantot apstākļu izmaiņu klauzulu tikai tāpēc, ka līgums izrādījās mazāk peļu nesošs nekā gaidīts, līguma noslēgšanas brīdī.

UNIDROIT, ELPT un DCFR lieto dažādus terminus, lai apzīmētu līgumiskā līdzsvaru trūkumu. Proti UNIDROIT lieto terminu “apgrūtinājums” (angl.*hardship*), ELPT, lai varētu piemērot apstākļu maiņu, līguma notikumiem jākļūst “pārmērīgi apgrūtināšiem” (angl. *excessively onerous*), DCFR, kas ir balstīts uz ELPT modeli izmanto atšķirīgu formulējumu, proti, 1:110 pantā DCFR III grāmata nosaka, ka tiesa var grozīt vai saistības izbeigt, kad apstākļi kļūst tik sevišķi apgrūtinājoši, kā rezultātā būtu acīmredzami nepamatoti likt pusei izpildīt pienākumu.¹⁴⁵

Visiem trīs principiem, lai atsauktos uz apstākļu izmaiņu klauzulu nepietiek ar to, ka pusei līguma izpildīšana sagādā grūtības pat tad, ja ir nepamatoti pieaugušas izpildījuma izmaksas vai samazinājusies pretizpildījuma vērtība. Ja tomēr līguma izpilde kļūst pārmērīgi apgrūtināša sakarā ar apstākļu maiņu un iestājušies nosacījumi, kas ir regulēti attiecīgajos principos tad līgumu atcelt vai grozīt.

Jānorāda, ka autore neanalizēs ELPT 6:111 pantā iekļautos nosacījumus, saistībā ar līgumsaistībām, kad izpilde ir kļuvusi pārmērīgi apgrūtināša, jo šajā normā ir iekļauti tādi paši noteikumi, Kā UNIDROIT 6.2.2 pantā. Izņēmums ir a punkts, ELPT atzīst grūtības tikai attiecībā uz notikumiem pēc līguma noslēgšanas, savukārt UNIDROIT ir iekļāvis iespēju, ka apgrūtināšie apstākļi varēja jau pastāvēt līguma slēgšanas laikā, bet pusēm to nezinot.

UNIDROIT principu. 6.2.2. pants dod skaidrojumu jēdzienam „apgrūtinājums” un proti:

„Par apgrūtinājumu ir jāuzskata gadījums, kad notikumu gaita būtiski maina pušu pienākumu un tiesību apjoma līdzsvaru vai nu tādēļ, ka pieaugušas izpildījuma izmaksas, vai tādēļ, ka samazinājusies pretizpildījuma vērtība, un bez tam vēl:

- a) attiecīgie notikumi rodas vai puse, kuras stāvokli tie pasliktina, par tiem uzzina pēc līguma noslēgšanas;
- b) līguma noslēgšanas laikā puse, kuras stāvokli minētie notikumi pasliktina, nevarēja tos saprātīgi paredzēt;
- c) notikumus nekontrolē tā puse, kuras stāvokli tie pasliktina;

¹⁴⁵ Girsberger D., Zapolskis P. Fundamental Alteration of the Contractual Equilibrium under hardship exemption. Pieejams: http://www.mruni.eu/en/mokslo_darbai/jurisprudencija/apie_leidini/ [aplūkots 2015.gada 14.martā].

d) puse, kuras stāvokli minētie notikumi pasliktina, nebija uzņēmusies risku saistībā ar šiem notikumiem.”¹⁴⁶

Arī DCFR III.-1.110.panta trešajā daļā ir noteikti priekšnoteikumi tiesiskā aizsardzības līdzekļa piemērošanai sevišķas saistību izpildes apgrūtinājuma gadījumā:

a) apstākļu izmaiņa radās pēc saistības rašanās;

b) saistības rašanās laikā debitors nevarēja paredzēt un nebija saprātīgi sagaidāms, ka viņš varētu paredzēt šādas apstākļu izmaiņas iespēju vai apjomu;

c) debitors nebija uzņēmis un nevar saprātīgi tikt uzskatīts, ka būtu uzņēmis šādas apstākļu izmaiņas risku;

d) debitors ir saprātīgi un labā ticībā ir mēģinājis pārrunu rezultātā sasniegt saprātīgu un taisnīgu saistības noteikumu pielāgošanu.¹⁴⁷

Regulējumi nav pilnīgi identiski tajos pastāvot sava veida atšķirības. Autore turpmāk apskatīs pantā minētos izņēmumus tādā veidā izprotot panta būtību.

Lai piemērotu apstākļu izmaiņu klauzulu nepietiek ar to, ka pusei ir izpildījumu izmaksu palielināšanās. Svarīgi būtu noteikt, kad persona var atsaukties uz izmaksu palielināšanos. Kritērijiem vajadzētu būt cik vien iespējams objektīviem, vislabākajā gadījumā noteiktiem procentos vai citā izmērāmā rādītājā. Dažādos gadījumos, ciparu izteiksmes kritērijs var nebūt piemērojams.

Pēc autores domām, galvenajam kritērijam vajadzētu būt individuālai pieejai katrā konkrētā lietā, ņemot vērā līguma veidu, platību, pieteikuma veidu (valsts vai starptautisks līgums), pieredzi, ekonomisko stāvokli, finanšu iespējas un citus kritērijus.

Piemēram anglosakšu tiesību sistēmā nav izveidojusies viennozīmīga, vienveidīga prakses vai kāda standarta tabula pēc, kuras tiktu veikts aprēķins. Tā, piemēram, tiek uzskatīts, ka līgumsaistības nevar izpildīt, ja pārdevējam izmaksas ir pieaugušas desmitkārtīgi, savukārt tiesas min, ka simtkārtīgu pieaugumu var uzskatīt par izmaksu palielināšanos.¹⁴⁸

UNIDROIT jau 1994. gadā ir mēģinājis risināt šo jautājumu. Nosakot, ka izmaksas ir pieaugušas par 50% vai vairāk. Daži pieņēma šādu noteikumi, citi savukārt to neatbalstīja. Tika uzskatīts, ka iekšzemes līgumiem 50 % likmi ir pārāk zema, jo īpaši attiecībā uz valstīm ar nestabilu politisko un ekonomisko situāciju. Šādu nevienveidīgu viedokļu dēļ šāds noteikums netika ierakstīts UNIDROIT komentāros. Savukārt 2004. gadā tika sniegts īsāks komentārs par grūtībām, proti, izmaksas ir būtiski pieaugušas atkarīga no katras konkrētās situācijas atstājot to izvērtēšanai tiesai vai šķīrējtiesai. Tā kā nav konkrēti noteikts, kad, ja tiek veikts aprēķins un

¹⁴⁶ Torgāns K. Līgumu un deliktu tiesību problēmas. Rīga, Tiesu namu aģentūra, 2013, 92.lpp.

¹⁴⁷ Principles, Definitions and Model Rules of European Private Law Pieejams:

http://ec.europa.eu/justice/policies/civil/docs/dcfir_outline_edition_en.pdf [aplūkots 2015.gada 15.martā].

¹⁴⁸ Treitel, G. H. Frustration and Force Majeure. Second Edition. London: Sweet & Maxwell, 2004, p. 289–290.

izmaksas/vērtība ir mazāka par 50%, tad šāds aprēķins nav uzreiz uzskatāms par nebūtisku. Tā pat, ja izmaksas/vērtība sasniedz 50% un vairāk automātiski nenozīmē, ka pārkāpums ir būtisks.¹⁴⁹

Dažkārt parādnieka izmaksu pieaugums vai veikspējas vērtību samazinājums ir drīzāk teorētisks nekā faktiskais. Tas ir diezgan bieži nomas/īres lietās, kur strauji attīstās nekustamā īpašuma tirgus cenu pieaugums, vai pretējā situācijā sakarā ar finanšu krīzes vai citu iemeslu dēļ, nomas cenas samazinājumu. Šajās situācijās nedrīkst būt kvalificētas kā grūtības, jo līgumā noteiktā nomas/īres cenas paliek nemainīgas un vienu un to pašu objektu joprojām ir pieejamas.¹⁵⁰

Kā viens no priekšnoteikumiem, lai piemērotu klauzulu ir nosacījums, ka apstākļi mainās pēc līguma noslēgšanas. DCFR¹⁵¹ un ELPT¹⁵² principos grūtības noteikumu piemēro tikai attiecībā uz neparedzētiem notikumiem pēc līguma noslēgšanas, klauzula neregulē gadījumus, kad apgrūtinātie apstākļi, pusēm nezinot, eksistēja jau līguma slēgšanas laikā. Tāpēc rodas jautājums, kādi notikumi ir paredzami un kādi nav.

Lai izprastu, kas ir neparedzēti notikumi vērā ņemams avots ir tiesu prakse un komentāri par to, kas ir paredzams arī attiecībā uz nepārvaramas varas gadījumos, apskatot gan starptautiskus strīdus, gan vietējo tiesu judikatūru. Piemēram, par paredzamiem apstākļiem tiek uzskatīti: dramatiskas izmaiņas produktu cenām, nelabvēlīgi ekonomiskie apstākļi valstī, valūtu kursu svārstības pat smagas un citi.¹⁵³ Proti, ja saprātīgs cilvēks tādā situācijā, kā parādnieks būtu paredzējis minētos apstākļus tad šo klauzulu nevar piemērot. Attiecīgi tiek nodalīti cilvēki, kas ir kompetenti, jo ekspertam būtu jāzina, raksturīgākās lietas tā profesijā, piemēram, izcenojumi, bet no patērētāja tādu zināšanas līmenis nav sagaidāms.

Prakse rāda, ka ilgtermiņa līgumiem ir nepieciešama īpaša aizsardzība, tāpēc līgumiem jābūt labi sagatavotiem iekļaujot tajā stabilizācijas un korekciju noteikumus, kas pielāgojās izmaiņām laiku gaidā, piemēram, inflācijai, valūtas kursam un citi.¹⁵⁴

UNIDROIT principi nosaka, ka nav svarīgi, vai apstākļu maiņa notikusi pirms vai pēc līguma noslēgšanas Proti, apgrūtinātie apstākļi varēja jau eksistēt līguma noslēgšanas laikā.¹⁵⁵

¹⁴⁹ UNIDROIT principles 2010. Pieejams: <http://www.unidroit.org/instruments/commercial-contracts/unidroit-principles-2010> [aplūkots 2015.gada 10.martā].

¹⁵⁰ Girsberger D., Zapolskis P. Fundamental Alteration of the Contractual Equilibrium under hardship exemption. Pieejams: http://www.mruni.eu/en/mokslo_darbai/jurisprudencija/apie_leidini/ [aplūkots 15.03.2015.]. 132.p

¹⁵¹ Sk.DCFR III.1.-110.panta trešo daļu.

¹⁵² Sk. ELTP 6:111.panta otro daļu

¹⁵³ Sk. ELTP 6:111.panta otro daļu

¹⁵⁴ Frederick R. Fucci., Hardship and Changed Circumstances as Grounds for Adjustment or Non-Performance of Contracts Practical Considerations in International Infrastructure Investment and Finance. Pieejams: http://www.arnoldporter.com/resources/documents/Hardship_Excuse_Article.pdf [aplūkots 2015.gada 14.martā].

¹⁵⁵ Dawwas A., Alteration of the Contractual Equilibrium Under the UNIDROIT Principles. Pieejams: https://www.academia.edu/7591359/Alteration_of_the_Contractual_Equilibrium_Under_the_UNIDROIT_Principles [aplūkots 2015.gada 14.martā].

Kā otrs nosacījums klauzulas piemērošanai ir priekšnoteikums, ka pusei, kurai pasliktinās stāvoklis nevarēja tos paredzēt. Proti, ja notikumi bija paredzami, bet parādnieks neņēma tos vērā, slēdzot līgumu, tad parādnieks nevar atsaukties uz šādu izņēmumu.¹⁵⁶

Savukārt turpmākais noteikums nedaudz atšķiras. UNIDROIT paredz, ka notikumus nekontrolē tā puse, kuras stāvokli tie pasliktina¹⁵⁷, šāds klauzulas punkts nav iekļauts ne DCFR ne ELPT. Proti, parādnieks nevar atsaukties uz paša izraisīta notikuma. Arī nepārvaramas varas ir ārpus personas kontroles sfēras.

Pēc autore domām šāds noteikums ir pamatots, jo nebūtu godīgi, ka puse varētu brīvi izveidot apstākļus, kas apgrūtina to un, tad atsaukties uz šiem apstākļiem, lai sevi atbrīvotu no līgumu, kurš savas tīšas vai netīšas darbības dēļ ir kļuvis apgrūtinoši. Pat, ja persona neizraisa šādus apstākļus, svarīgi, lai tā nevarētu tos kontrolēt, jo pastāv dažādas cilvēku iespējas kontrolēt un pārvaldīt.

Kā vēl viens nosacījums, lai atsauktos uz apstākļu izmaiņas klauzulu ir noteikums, ka puse, kuras stāvokli minētie notikumi pasliktina, nebija uzņēmusies risku saistībā ar šiem notikumiem. Ja puse ir uzņēmusies riska saistības, tad nav pamata atsaukties uz šo klauzulu. Piemēram, dārzeņu audzētājs parasti uzņemas risku, ka kultūraugu tiks iznīcināti lietusgāžu un plūdu gadījumos, un tādēļ nevar atsaukties uz šo klauzulu.

Autore uzskata, ka puse, kura slēdz līgumu pamatojoties uz savu pieredzi apzinās, ka pastāv iespējamība uz dažādām izmaiņām, tad tai ir jāuzņemas risks.

UNIDROIT principā nav ietverts pienākums veikt pārrunas par līguma grozīšanu, savukārt DCFR III.-1.110.pantā ir ietverts priekšnoteikums, ka kreditors ir saprātīgi un labā ticībā ir mēģinājis pārrunu rezultātā sasniegt saprātīgu un taisnīgu saistības noteikumu pielāgošanu.¹⁵⁸

DCFR gadījumā nav uzlikts obligāts pienākums veikt pārrunas, tas ir kā noteikts pienākums mēģināt vienoties ar parādnieku par saprātīgu un taisnīgu noteikumu pielāgošanu. Jānorāda, ka arī debitors ir tas, kam ir jāmēģina vienoties par situācijas risinājumu ar kreditoru, jo gadījumā, ja šāds pienākums būtu kreditoram, tad varētu veidoties interešu konflikts situācija, ja tiktu uzlikts pienākums atteikties no kāda labuma.¹⁵⁹ Tiek paredzēts arī, ka puse,

¹⁵⁶ Ibid

¹⁵⁷ Sk. UNIDROIT Starptautisko komercīgumu principu 6.2.2.panta c apakšpunktu.

¹⁵⁸ Von Bar C., Clive E. (ed.). Principles, Definitions and Model Rules of European Private Law: Draft Common Frame of Reference (DCFR). Prepared by the Study Group on a European Civil Code and the Research Group on EC Private Law (Acquis Group). New York: Oxford University Press, 2010, Volume 1, p.232.

¹⁵⁹ Ibid, p.712.

kura atsakās no sarunām vai pārtrauc pretēji labai ticībai var rasties pienākums atlīdzināt zaudējumus.¹⁶⁰

Savukārt ELPT 6:111 pants ir līdzīgs Civillikuma 1587.pantam. Proti, panta pirmā daļa nosaka, ka personai ir pienākums izpildīt savas saistības pat gadījumā, ja izpilde ir kļuvusi daudz apgrūtinātāka izpildes veikšanas izmaksu pieaugšanas dēļ vai arī izpildes ieguvuma samazināšanās dēļ. Savukārt pusēm ir pienākums iesaistīties sarunās, ja puses vēlas grozīt vai izbeigt līgumu pamatojoties uz apstākļu maiņu, kuras rezultātā saistību izpilde kļuvusi pārmērīgi apgrūtināta. Puses var griezties tiesā, ja puses nespēj panākt vienošanos par līguma izmaiņām vai izbeigšanu.¹⁶¹

Autore secina, ka pastāv gan obligāts pienākums iesaistīties sarunās (ko nosaka ELPT) abām pusēm un, lai gan netieši bet arī DCFR gadījumā pastāv parādniekam pienākums veikt sarunas un kreditoram jācenšas saskaņā ar labu ticību šo situāciju risināt.

Lai gan apstākļi par sarunu vešanu ir ticis kritizēts, autore uzskata, ka sarunām ir jābūt obligātām, bet sarunas ir jāuzsāk tai pusei, kurai ir radušies sarežģījumi savukārt otra puse nevar izvairīties no šādām sarunām saskaņā ar labas ticības principu, un tikai tad, ja puses nevar vienoties attiecīgi iesaistīt tiesu problēmas atrisināšanai. Savukārt, ja sarunas vēlas uzsākt puse, kuras līgumsaistību izpilde nav apgrūtināta, tad tā var pieprasīt, lai otra puse uzsākt sarunas, šādā gadījumā pretējais pusei būtu pienākums sarunās iesaistīties.

Autore piekrīt viedoklim, ka par sarunu nevešanu ir jāievieš negatīvās tiesiskās sekas, ja šādu seku nav (zaudējumu atlīdzināšana), tad personai šādos gadījumos zūd motivācijas veikt pārrunas par līguma izmaiņām.¹⁶²

Latvijas kaimiņvalstis Igaunija un Lietuva ir modernizējušas savas līgumtiesiskās attiecības ieviešot savos normatīvajos aktos apstākļu izmaiņu klauzulu.

Igaunijas Republikā Saistību tiesību likumā ir tiesību norma (§ 97),¹⁶³ kura dod iespēju pieprasīt grozījumus līgumā vai līgumu atkāpšanos. Šādu iespēju var izmantot, gan īstermiņa līgumiem, kā piemēram, ziedojumu, gan ģimenes un mantojuma tiesību jomā, ņemot vērā to specifiku. Norma ir piemērojama it īpaši attiecībā uz līgumiem, kuri noslēgti ilgtermiņā un pastāv varbūtība, ka notiks apstākļu maiņa. Igaunijas Republikas Augstākā tiesa ir uzsvērusi, ka ieviešot šādu normu, persona netiek atbrīvota no līgumsaistībām pie mazākās apstākļu

¹⁶⁰ Kārklīš J. Vienotu Eiropas līgumtiesību veidošanās un ietekme uz Latvijas tiesībām. Jurista Vārds, 2011, nr. 49 (696), 9. lpp.

¹⁶¹ Kārklīš J. Latvijas līgumtiesību modernizācijas galvenie virzieni. Promocijas darbs, Rīga, 2006, 158. lpp.

¹⁶² Kārklīš J. Vienotu Eiropas līgumtiesību veidošanās un ietekme uz Latvijas tiesībām. Jurista Vārds, 2011, nr. 49 (696), 10. lpp.

¹⁶³ Law of Obligations Act. Pieejams:

http://www.legaltext.ee/en/andmebaas/paraframe.asp?loc=text&lk=et&sk=en&dok=X30085K2.htm&query=collateral&tyyp=SITE_X&ptyyp=I&pg=1 [aplūkots 2015.gada 16.martā].

izmaiņas, tieši pretēji šis pants nodrošina iespēju ļoti retos gadījumos prasīt grozīt līgumu vai atkāpties no līguma.¹⁶⁴

Igaunijas Republikas tiesu praksē pastāv gadījumi, kad puses cenšas grozīt vai atkāpties no līguma saistībā ar nekustamo īpašumu cenu izmaiņām un ekonomisku situāciju vispār. Tiesa atzina, ka ekonomiskā lejupslīde, nemaina pušu tiesību un pienākumu apjomu un šāda lejupslīde, nav pamats piemērot apstākļu izmaiņu klauzulu. Kā arī tas, ka nekustamo īpašumu cenas maina savu vērtību pēc līguma noslēgšanas, nevar ietekmēt nekustamā īpašuma cenas, kas pastāv līguma slēgšanas laikā. Tiesa uzskata, ka nekustamā īpašuma tirgus un cenu svārstības ir jābūt pusēm prognozējamām, šādu apstākļu dēļ puses nevar atsaukties uz apstākļu izmaiņām.¹⁶⁵ Papildus izmaiņām, ekonomiskajām jomā, abas procesā iesaistītās puses, kā arī tiesa analizē, kāpēc pēc abu pušu domām saistības ir tik krasi mainījušas, lai būtu pamats līgumu grozīt vai no tā atkāpties.¹⁶⁶

Lietuvas Civilkodeksā (6.204. pantā) ir iekļauta apstākļu izmaiņu klauzula. Persona gan nevar vienpusēji atkāpties no līguma, bet var prasīt līguma grozīšanu. Gadījumā ja līgumsaistības tiek traucētas cietušajai pusei ir tiesības iesniegt pieprasījumu otrai pusei par līguma grozījumiem. Šāds pieprasījums ir jāveic tulīt pēc problēmas rašanās, šim pieprasījumam jābūt ar noteiktiem pamatojumiem. Prasījums par līguma grozījumiem nedod cietušajai pusei vienpusēji izbeigt līgumsaistības. Ja abas puses saprātīgā laika periodā nespēj panākt vienošanos par līguma grozījumiem, jebkura no tām var iesniegt prasību tiesā. Tiesa var:

1. Anulēt līgumu un noteikt datumu un apstākļus tā anulēšanai;
2. Veikt grozījumus, lai atjaunotu līdzsvaru pušu līgumsaistībās.¹⁶⁷

Šis pants ir ļoti līdzīgi definēts kā UNIDROIT princips. Lietuvas Civilkodekss un UNIDROIT principu tiesiskais regulējums ir ļoti līdzīgs, bet ne identisks. UNIDROIT principi 6.2.3 1. punkts nosaka, ka cietusī puse, tiesīgs ierosināt otrai līguma pusei pārskatīt līgumsaistības. Tikmēr Lietuvas Civilkodekss 6.204 3.punkts nodrošina cietušās personas tiesības pieprasīt sarunas par grozījumiem.¹⁶⁸

¹⁶⁴ Juur Kätlin, Vutt Margit. VÕLAÕIGUSSEADUSE § 97 KOHALDAMISE PRAKTIKA. Kohtupraktika analüüs. Pieejams: http://www.riigikohus.ee/vfs/1082/VOS_97_KohaldamisePraktika.pdf, l.8. [aplūkots 2015.gada 16.martā].

¹⁶⁵ Juur Kätlin, Vutt Margit. VÕLAÕIGUSSEADUSE § 97 KOHALDAMISE PRAKTIKA. Kohtupraktika analüüs. Pieejams: http://www.riigikohus.ee/vfs/1082/VOS_97_KohaldamisePraktika.pdf, p.20. [aplūkots 2015.gada 16.martā].

¹⁶⁶ Sealsamas, p.15.

¹⁶⁷ Civil Code of the Republic of Lithuania, article 6.204. Pieejams: http://www.wipo.int/wipolex/en/text.jsp?file_id=202088#LinkTarget_10772 [aplūkots 13.03.2015.].

¹⁶⁸ Vienašališkas stuarties nutrakimas del esminio sutarties pažeidimo. Pieejams: <https://jurisprudencija.wordpress.com/2012/07/01/vienasalisiskas-sutarties-nutraukimas-del-esminio-sutarties-pazeidimo/> [aplūkots 2015.gada 16.martā].

2009. gadā Lietuvā ir bijuši daudzi mēģinājumi puses pamatot savas prasības ar apstākļu izmaiņu klauzulu. Tomēr zemākas instances tiesām parasti atteicās atzīt grūtības kā 6.204 panta 2 daļā definētajiem nosacījumiem.¹⁶⁹ Savukārt jau vēlāk Lietuvas Augstākā tiesa pauž viedokli, ka pastāvot konkurencei starp līgumu laušanu vai grozīšanu, tad jālemj par labu tam, lai saglabātu līgumu, pamatojoties uz lietas apstākļiem.¹⁷⁰

Savukārt Nīderlandē savā regulējumā ir iekļāvus nedaudz atšķirīgāku apstākļu izmaiņu klauzulu.

Nīderlandes Civilkodeks 6:258 pants ietver noteikumus, kuri ļauj tiesai grozīt līgumu vai atcelt to daļēji vai pilnībā, tādos gadījumos, kuros balstoties uz saprātīguma un taisnīguma principa, otra puse nevarēja paredzēt, piemēram, dabas stihijas, tādējādi nevar cerēt uz līguma nemainīšanos. Tiesa var lauzt līgumu ar atpakaļejošu spēku.¹⁷¹

Otrā daļa nosaka, tiesa nedrīkst mainīt vai atcelt vienošanos neparedzētu apstākļu gadījumā, balstoties uz vienošanos vai kopīga viedokļa raksturu, tas ir atkarīgs no puses, kura iebilst pret šādiem noteikumiem.¹⁷² Proti, ja puses ir vienojušās par apstākļiem un tie ir iekļauti līgumā tiesa tos nevar ne grozīt ne atcelt, bet tiesa var grozīt līgumu vai atcelt gadījumos, ja iestājās tādi apstākļi ko puses nebija īpaši paredzējušas. Puses var izslēgt līguma grozīšanu vai izbeigšanu attiecībā uz īpašiem apstākļiem. Skaidri uzskaitot šos apstākļus līgumā.¹⁷³

Nīderlandes Civilkodeka noteikumi ir diezgan elastīgi un pamatojoties uz saprātīguma un taisnīguma principu tiesa groza vai izbeidz līgumus, savukārt Eiropas izveidotajos principos, līgums ir jāpilda, ja apstākļi ir kļuvuši apgrūtinoši, tikai tad kad apstākļi ir kļuvuši pārmērīgi apgrūtinoši, tad šāds apstākļis uzskatāms par pietiekamu, lai līgumu grozītu vai izbeigtu.¹⁷⁴

Modernāks regulējums dod iespēju gan līguma atkāpties, gan prasīt tā grozīšanu. Lai gan pastāvot šādai iespējai, tomēr tiek ievērots arī *pacta sunt servanda* princips, tiesas nepieļauj patvaļīgu atkāpšanos no līgumiem vai to izbeigšanu. Tikai pēc tam, kad neizdodas panākt vienošanos, tiesa vai cita trešā puse ir tiesīga iejaukties. Tiesa pēc saviem ieskatiem un pušu lūgumiem var izvēlēties tiesiskās aizsardzības līdzekļus līguma grozīšanu vai izbeigšanu.

¹⁶⁹ Baranauskas E., Zapolskis P. The effect of change in circumstances on the performance of contract. Vilnius.: Mykolas Romeris University, 2009, p.211.

¹⁷⁰ Vienašališkas stuarties nutrakimas del esminio sutarties pažeidimo. Pieejams: <https://jurisprudencija.wordpress.com/2012/07/01/vienasalisiskas-sutarties-nutrukimas-del-esminio-sutarties-pazeidimo/> [aplūkots 2015.gada 16.martā].

¹⁷¹ Article 258 of Book 6 of the Dutch Civil Code . Pieejams : <http://www.dutchcivillaw.com/civilcodebook066.htm> [aplūkots 2015.gada 30.martā].

¹⁷² Article 258 of Book 6 of the Dutch Civil Code . Pieejams : <http://www.dutchcivillaw.com/civilcodebook066.htm> [aplūkots 2015.gada 30.martā].

¹⁷³ ibid

¹⁷⁴ Frederick R. Fucci., Hardship and Changed Circumstances as Grounds for Adjustment or Non-Performance of Contracts Practical Considerations in International Infrastructure Investment and Finance. Pieejams: http://www.arnoldporter.com/resources/documents/Hardship_Excuse_Article.pdf [aplūkots 2015.gada 30.martā].

Pēc autore domām šāds regulējums būtu nepieciešams arī Latvijas gadījumā, bet, lai to pieņemtu ir ne tikai jāizstrādā likumprojekts, bet arī jārada par to izpratne. Autorei šķiet pamatots un labs risinājums, ja pusei ir izmainījušies apstākļi, ka tādā gadījumā, ja ne atcelt, bet pastāvēt iespējai šādu līgumu grozīt, būtu jāpastāv. Lai gan pusēm nav liegts vest sarunas, kad apstākļi ir izmainījušies, tomēr spēcīgākā puse to dara nelabprāt.

3.2. Būtiska Līguma neizpilde

Būtiska līguma neizpilde ir viens no saistību izbeigšanas pamatiem. Autore veiks nelielu ieskatos gan ELTP, UNIDROIT un DCFT regulējumos, lai izprastu, kādos gadījumos puses var pārtraukt līguma būtiska līguma neizpildes gadījumā.

Būtiska līguma neizpildes principa autors ir Lords Denings, kurš 1956. gadā noteica, ka būtisks līguma pārkāpums kalpoja kā likums un to piemēroja neatkarīgi no pušu nodoma. Būtiska pārkāpuma dēļ varēja lauzt līgumu, ja puse, kura nebija vainīga pierādīja, ka netika izpildīti līgumā ietvertie noteikumi.¹⁷⁵

Mūsdienās ELTP 9:301.panta pirmā daļa paredz līdzēja tiesības pārtraukt līgumu, ja otras puses ne izpildījums ir būtisks. 8:103.pants nosaka, ka līguma neizpilde ir būtiska, ja:

a) precīza saistības ievērošana ir būtiska;

Proti, lai noteiktu vai ir noticis pārkāpums ir jāņem vērā sekojoši faktori. Viens no šādiem faktoriem ir strikta līguma ievērošana, jebkādas atkāpšanās no līguma noteikumiem piešķir pusēm tiesības izbeigt līgumu. Puses šādu noteikumu ir tiesīgas ierakstīt līguma, bet arī likums var paredzēt, ka pamatojoties uz līguma noteikumiem saistībai jābūt izpildītai pienācīgi.¹⁷⁶

b) neizpilde ievērojami liedz cietušajai pusei saņemt to, ko tā bija tiesīga sagaidīt no līguma, izņemot, ja otra puse neparedzēja vai nevarēja saprātīgi paredzēt šādas sekas vai

Otrs no faktoriem, lai uzskatītu, ka neizpildīšana ir būtiska ir tad, ja viena no pusēm neizpilda savas līguma noteiktās darbības un tas cietušajai pusei būtiski tiek liegts labumu tik ļoti, ka puse zaudē interesi līguma izpildīšanā. Tomēr puse, kura neizpildīja savas saistības ir attaisnojama, ja puse neparedzēja un nebija sagaidāms, ka tā varētu paredzēt sekas. Šai faktora būtisks ir nevis līguma precīza ievērošana, bet gan neievērošanas seku smagums.¹⁷⁷

¹⁷⁵ Fundamental breach of contract, Pieejams: <http://slideplayer.com/slide/1432055/>, [aplūkots 2015. gada 30.martā].

¹⁷⁶ Principles of European Contract Law. Parts I and II. Edited by Ole Lando and Hugh Beale. The Hague, London, Boston: Kluwer Law International, 2000, p.364

¹⁷⁷ Ibid., p.365.

c) neizpilde ir veikta ar nodomu un dod cietušajai pusei iemeslu uzskatīt, ka izpildījums netiks veikts.¹⁷⁸

Svarīgs ir faktors, ka neizpilda ir veikta ar nodomu, šāda neizpilde var būt patniecīga, svarīgs ir uzticēšanās faktors, ja otra puse darbības dod iemeslu uzskatīt, ka nevar paļauties puses izpildījumam tad šāds līguma pārkāpums ir būtisks.¹⁷⁹

ELTP 9:303 pants nosaka, ka puse, kura atkāpjas no līguma paziņo otrai pusei par līguma izbeigšanu saprātīgā termiņā. Paziņojums ir nepieciešams, arī tāpēc, lai otra puse varētu samazināt savus un cietušās puses iespējamus zaudējumus.¹⁸⁰

UNIDROIT starptautisko komercīgumu 7.3.1 panta būtiska līguma neizpilde regulējums nedaudz atšķiras no ELPT. UNIDROIT ir regulēts līdzīgi, kā ELPT tikai izdalot punktus atsevišķi, kas savukārt ELPT ir vienā punktā minēts. UNIDROIT papildina vēl e apakšpunkts, kurš nosaka, ka puse, kura nav izpildījusi savas līgumsaistības, līguma izbeigšanas gadījumā cietīs nesamērīgus zaudējumus sakarā ar gatavošanos savu saistību izpildei, kā arī būtiska līguma pārkāpuma pazīme ir nevērības sekas, kas savukārt nav minēts ELPT punktā. Autore uzskata, ka ELTP regulējums ir saprātīgāks, jo tas neietver nevērības sekas. Tāpat kā ELTP arī UNIDROIT ir paredzēts paziņot otrai pusei saprātīgā termiņā.

Savukārt DCFR III.-3:502.pants līdzīgi, kā ETLTP 9:301 panta c apakšpunkts nosaka regulējumu par neizpildi, kas veikta ar nodomu, DCFR gadījumā punkts ir papildināts vēl ar rupju neuzmanību. Proti, DCFR gadījumā tiek uzskatīts, ka puse savu neizpildi veikusi aiz rupjas neuzmanības.¹⁸¹

Latvijā šis princips darbojās tad, ja tas ir īpaši pielīgts vai, kad ir piemērojama ANO 1980. gada 11. aprīļa (Vīnes) Konvencija par starptautiskajiem preču pirkuma-pārdevuma līgumiem. Pircējs ir tiesīgs paziņot par vienpusēju atkāpšanos līguma, ja puse nepilda līguma noteiktās saistības un tas rada būtisku līguma pārkāpumu (Konvencijas 49.pants) šādas pašas tiesības ir pārdevējam (Konvencijā 46.pants).¹⁸²

Būtisks līguma pārkāpums definēts šīs konvencijas 25. pantā: „Vienas puses pieļauts līguma noteikumu pārkāpums ir būtisks, ja tas rada otrai pusei tādu kaitējumu, ka šī otra puse lielā mērā zaudē to, ar ko tai bija tiesības rēķināties saskaņā ar līgumu, izņemot gadījumus, kad

¹⁷⁸ Principles of European Contract Law. Parts I and II. Pieejams <http://www.jus.uio.no/lm/eu.contract.principles.parts.1.to.3.2002/8.103.html> [aplūkots 2015. gada 30. martā].

¹⁷⁹ Principles of European Contract Law. Parts I and II. Edited by Ole Lando and Hugh Beale. The Hague, London, Boston: Kluwer Law International, 2000, p.366.

¹⁸⁰ Principles of European Contract Law. Parts I and II. Combined and revised. Prepared by The Commission of Contract Law Chairman: Profesor Ole Lando. Edited by Ole Lando and Hugh Beale. Kluwer Law International. The Hague, London, Boston, 2000, p.415.

¹⁸¹ Sk. DCFR III.3:502.panta otrās daļas b apakšpunktu

¹⁸² Torgāns K. Saistību tiesības 1. daļa. Rīga: Tiesu namu aģentūra, 2006, 73.lpp.

līguma noteikumu pārkāpusī puse nebija paredzējusi tādu iznākumu, un saprātīga persona, darbojoties analogiskos apstākļos, to nebūtu paredzējusi.”¹⁸³

Latvijas tiesības atsevišķās normās, (*sk. Civillikuma 1663.pants un 2047.pants*) kurās ir noteikts būtisks kaitējuma noteikums, un seku iestāšanās gadījumā tiek pieļauta iespēja atcelt līgumu. Jāpiemin, ka Eiropas līgumtiesību unifikācijas projekti pieļauj vienpusēju atkāpšanos, bet Latvijas gadījumā kreditors var prasīt līguma atcelšanu.

Arī Latvijas kaimiņvalsts Lietuva ir iekļāvusi savā Civilkodeksā regulējumu par būtisku līguma izpildi.

Lietuvas Civilkodeksa 6.217. pants nosaka, ka viena puse ir tiesīga pārtraukt līgumu, ja otra puse nepilnīgi izpilda savus pienākumus vai ar defektu. Tad to var uzskatīt par līguma būtisku pārkāpumu. Lai noteiktu vai ir noticis pārkāpšana ir jāņem vērā sekojoši faktori:

1) Ja cietusī puse nav saņēmusi to, kas tai bija paredzēts, pamatojoties uz līgumu; izņemot gadījumus, kad otra puse nav varējusi paredzēt šādu iznākumu ar jebkādiem racionāliem priekšnosacījumiem;

2) ņemot vērā līguma veidu, būtiska līguma daļa ir pienākums jeb saistību izpildes atbilstība;

3) vai līguma pārkāpšana ir notikusi ļaunprātīgi vai ar tīšu nolūku;

4) vai līguma pārkāpšana ir pamats tam, ka cietusī puse nevar vairs ticēt turpmākajai līguma izpildei;

5) vai attiecīgā līguma puse, kas neveica pienākumu izpildi, bet tajā pašā laikā bija apņēmusies veikt pienākumu izpildi, cietis būtiskus zaudējumus, ja līgums tiks pārtraukts.

Panta trešā, ceturtā un piektā daļa nosaka, ka, ja līguma izpilde netiek izpildīta laicīgi, tad cietusī puse ir tiesīga pārtraukt līgumu tiesvedības procesā, ja līguma izpildītājs papildus dotajā laikā vēl joprojām neizpilda līguma nosacījumus. Jebkuru citu nosacījumu gadījumā, kas nav norādīti šajā normā līgums var tikt pārtraukts tiesvedības procesā, ja to iniciē iesaistītā puse. Līgumu var vienpusēji pārtraukt balstoties uz visiem iepriekšminētajiem punktiem.¹⁸⁴

Kā redzams regulējums ļoti atbilst tam kāds ir Eiropas līgumtiesību princips.

Arī Latvija ir centusies šādu regulējumu iekļaut savās tiesībās. Iepriekš minētajā likumprojektā Nr. 528/Lp9 „Grozījumi Civillikumā” tika izteikts priekšlikums papildināt likumu ar 1592.¹ pantu šādā redakcijā:

„1592.¹ Līdzējam ir tiesības vienpusēji atkāpties no līguma, ja līguma neizpildīšana ir būtiska. Līguma neizpildīšana ir būtiska, ja:

¹⁸³ Turpat

¹⁸⁴ Civil Code of the Republic of Lithuania, article 6.217. Pieejams: http://www.wipo.int/wipolex/en/text.jsp?file_id=202088#LinkTarget_10772 [aplūkots 2015.gada 10.martā].

- 1) saistības precīzai izpildei ir svarīga nozīme vai
- 2) neizpildīšanas dēļ kreditors lielā mērā zaudē to, ar ko viņam bija tiesības rēķināties saskaņā ar līgumu, izņemot gadījumus, kad parādnieks rīkojās ar tādu rūpību un čaklību, kādu var sagaidīt no krietna un rūpīga saimnieka, vai
- 3) neizpildīšana ir ļaunprātīga un dod kreditoram pamatu uzskatīt, ka viņš nevar paļauties uz saistības izpildīšanu nākotnē.”¹⁸⁵

Šāds likum projekts netika pieņemts, lai gan autore uzskata, norma tika sagatavota attiecīgi priekš Latvijas tiesību sistēmas, tāpēc nepamatots lēmums bija izslēgt šo pantu no likumprojekta. Civillikuma modernizācijas atbilstoši Eiropas līgumtiesību unifikācijai nevar būt vienīgais arguments, lai šādu likumprojektu pieņemtu, tam ir jābūt nepieciešamam un atbilstošam attiecībā pret citiem Latvijas likumiem.

Tomēr autore uzskata, ka šāds regulējums būtu nepieciešams Civillikumā, bet lai sniegtu precīzu regulējumu nepieciešamās detalizētāks šī principa apskats.

Savukārt, pastāv gadījumi, kad viena puse nepilda savas saistības, bet šādu līgumu izpildi nevar kvalificēt kā būtisku pārkāpumu. ELPT 8:103 pants un DCFR un ANO konvencija dod iespēju cietušai pusei novērst tiesību aizskāru papildus termiņā. Ja puse nepilda savas saistības, bet tas nav atzīstams par būtisku līguma pārkāpumu, tad kreditors var izmantot tiesisko aizsardzības līdzekli saistību izbeigšanu, ja kreditors parādniekam ir devis noteiktu laiku saistību izpildei un šis laika periods uzskatāms par saprātīgu. Laika periodam jābūt izteiktam ļoti konkrētā, lai parādnieks tieši un nepārprotami saprastu saistības izpildes termiņu.¹⁸⁶ Tiesa ir tā, kura izlemj vai termiņš ir saprātīgs vai nav.

Pēc autores domām šāds regulējums dod otrai pusei pierādīt savu interesi līguma izpildīšanā, iegūstot papildus laiku saistību izpildei. Šāds regulējums ir pievienojušās jau tādās Eiropas valstīs, kā Austrija, Zviedrija, Portugāle, u.c.¹⁸⁷

Lai gan līguma termiņa pagarinājums ir solis uz smagākām sankcijām,¹⁸⁸ autore uzskata, ka šāds regulējums būtu nepieciešams arī Latvijas Civillikumā. Gadījumā, ja puse kavē savu saistību izpildi, un šāda izpilde nav būtiska, tad otra puses var noteikt termiņu šo saistību izpildei, ja puse līdz termiņa beigām nav izpildījusi saistību, tad kreditoram būtu tiesības vienpusēji atkāpties no līguma, nesniedzot nekādus papildus paskaidrojumus. Jānorāda ka paziņojums par termiņu būtu jāizsaka rakstiski.. Autore gribētu ieteikt, parādniekam arī būtu

¹⁸⁵ Grozījumi Civillikumā. Pieejams: http://helios-web.saeima.lv/saeima9/lasa?dd=LP0528_2

¹⁸⁶ Von Bar C., Clive E. (ed.). Principles, Definitions and Model Rules of European Private Law: Draft Common Frame of Reference (DCFR). Prepared by the Study Group on a European Civil Code and the Research Group on EC Private Law (Acquis Group). New York: Oxford University Press, 2010, Volume 1, p.863.

¹⁸⁷ Ibid., p.864., 865.

¹⁸⁸ Torgāns K. Līgumu un deliktu tiesību problēmas. Rīga, Tiesu namu aģentūra, 2013, 101.lpp.

jādod iespēja izteikt savu ierosinājumu par termiņa ilgumu. Kreditoram šāds piedāvājums būtu jāuzklausa, bet ne jāpieņem kā galējo lēmumu.

KOPSAVILKUMS

Pētījuma rezultātā autore izvirza aizstāvēšanai šādas tēzes:

1. Latvijas Civiltiesībās vispārzināmais princips *pacta sunt servanda* nostiprināts Civillikuma 1587.pantā. Ne tikai šis pants ir pārlietu kategorisks, bet arī turpmākais Civillikuma 1588.pants. Autore uzskata, ka būtu jāpieļauj vienpusēji atkāpties tad, ja otra puse pirms vai pēc līgumā noteiktā termiņa ir paziņojusi, ka saistība netiks izpildīta. Nebūtu pamats turēt pusi līgumtiesiskajās attiecībās, ja puse ir deklarējusi, ka saistība netiks izpildīta. Šāds princips nebūtu piemērojams gadījumos, ja pusei tikai šķiet, ka otra puse savu saistību neizpildīs, tādā gadījumā nav pieļaujama atkāpšanās, šāds noteikums būtu pārāk liels izņēmums no līguma saistošā spēka principa. Ja ir iestājies izpildes termiņš, tad puse, kurai izpildījums bijis būtisks ir tiesīga vienpusēji atkāpties no līguma. Pusei paziņojums par atkāpšanos jānodod rakstiski.

Autore iesaka Civillikuma 1588¹. pantu izteikt šādā redakcijā:

„**1588.** Pusei ir tiesības vienpusēji atkāpties no līguma pirms vai pēc ir iestājies saistību izpildes termiņš, ja viena no pusēm ir paziņojusi ar noteiktas gribas izteikumu, ka saistība netiks izpildīta.“

2. Puses gribas izteikums, par vienpusēju atkāpšanos no līguma, nepaziņojot to otrai pusei tiesiskas sekas nerada. Tikai no saņemšanas brīža rodas gribas izteikuma tiesiskās sekas. Gadījumā, kad līgums tiek noslēgts starp klātneesošiem, līgums stājās spēkā ar brīdi, kad ofertes devējs ir saņēmis beznosacījuma piekrišanu. Autore uzskata, ka saskaņā ar analogiju līguma noslēgšanas noteikumi ir attiecināmi arī uz vienpusēju atkāpšanos, tātad paziņojums par vienpusēju atkāpšanos stājās spēkā ar saņemšanas brīdi. Oferti, kas ir vienpusējs gribas izteikums, pēc vispārējā principa saista ofertes devēju, kad otra puse ir akceptējusi, savukārt vienpusēja atkāpšanās no līguma ir vienpusējs gribas izteikums, kurš saista no brīža, kad puse saņēmusi paziņojumu. Vienpusēja atkāpšanās ir gribas izteikums, kas uzskatāms par vienpusēju tiesisku darījumu, tāpēc nav nepieciešama otras puses gribas piekrišana.

3. Vienpusēja atkāpšanās no līguma ir gribas izteikums, kas uzskatāms par vienpusēju tiesisku darījumu. Šāds tiesisks darījums uzskatāms par vienpusēju darījumu, jo nepieciešams ir vienas puses griba, lai rastos noteiktas tiesiskās sekas un šādam paziņojumam netiek jautāta otras puses piekrišana. Atšķirībā no uzteikuma, kura gadījumā nav piešķirtas tiesības no otras puses prasīt, kādu darbību veikšanu, tad vienpusēja atkāpšanās gadījumā puse var prasīt no otras puses tiesiskā stāvokļa atjaunošanu.

4. Vienpusēji atkāpjoties no līguma saistība kļūst par restitūcijas saistību. Katrs līdzējs ir tiesīgs saņemt atpakaļ to ko ir izpildījis. Pastāv situācijas, ka saistība no abām pusēm ir izpildīta jau daļēji, šādos gadījumos nav jāatjauno pušu stāvoklis pilnībā, bet tikai daļā, kas nav izpildīta, pēc līguma izbeigšanas. Ja saņemto izpildījuma nav iespējams saņemt, vai tas rada lielu apgrūtinājumu, tad saistība ir atlīdzināma naudā.

5. Katram konkrētam līguma veidam, tam speciāli paredzētajā Civillikuma nodaļā pastāv normas, kuras pieļauj atcelt vai vienpusēji atkāpties no līguma. Šādu izņēmumu nav daudz un tie praksē noder reti, jo, lai vienpusēji atkāptos no līguma ir jāizpildās dažādiem nepavisam vienkāršiem nosacījumiem kā, piemēram, lai atkāptos pusei jābūt svarīgiem iemesliem, puse ir rīkojusies ļaunprātīgi un citi apstākļi.

6. Saskaņā ar Civillikuma 1589. pantu vienpusēja atkāpšanās no līguma pieļaujama, kad tā pamatota ar paša līguma raksturu. Romiešu tiesībās atkāpšanos līguma rakstura dēļ saprata tādus līgumu no kuru jēgas (savas dabas) izriet, ka no tiem var atkāpies (piemēram, pilnvarojuma līgums). Mūsdienās atkāpšanās izņēmumi ir ierakstīti pie attiecīgā līguma veida, tādējādi raksturs pārklājās ar likumu. Līgumu raksturs ir attiecināms uz līgumiem, kas šobrīd nav regulēti tieši Civillikumā, t.i., specifisku līgumu gadījumos. Ja puse vēlētos atkāpties no līguma, kas nav regulēts Civillikumā, tad tas būtu iespējams, ja šāds pamats izrietētu no šī līguma rakstura. Šāds noteikums nebūtu regulēts likumā, bet tas izrietētu no tā dabas. Latvijas tiesību sistēmā atkāpšanos no līguma saprot, kā objektīvu nespēju izpildīt savas saistības

7. Latvijas Republikas Civillikumu būtu nepieciešams modernizēt iekļaujot tajā līguma mērķa sabrukšanas teoriju. Autorei šķiet nepieņemami, ka līgums būtu jāturpina pildīt tikai tāpēc, ka tas ir iespējams, bet tas neturpina sniegt sākotnējo labumu vai izdevīgumu abām no pusēm. Gadījumos, kad puses noslēdz līgumu, bet līguma mērķa sasniegšana tiek traucēta un izpilde kļuvusi nesvarīga, tad būtu jāparedz iespēja vienpusēji atkāpties no līguma. Pirmkārt, puse var nepildīt līgumā noteiktās saistības, ja nav vainojama pie mērķa sabrukšanas. Otrkārt, svarīgs priekšnoteikums normas izmantošanai būtu noteikums, ka puse, kura saņem pakalpojumu dara zināmu otrai pusei darījuma mērķi.

8. Tiek uzskatīts, ka līguma termiņa pagarinājums ir solis uz smagākām sankcijām. Šādu regulējumu būtu nepieciešams ieviest arī Latvijas Civillikumā. Gadījumā, ja puse kavē savu saistību izpildi, un šāda izpilde nav būtiska, tad otra puse var noteikt termiņu šo saistību izpildei, ja puse līdz termiņa beigām nav izpildījusi saistību, tad kreditoram būtu tiesības vienpusēji atkāpties no līguma, nesniedzot nekādus papildus paskaidrojumus. Jānorāda ka paziņojums par termiņu būtu jāizsaka rakstiski. Pusei arī būtu jāpielīgst tiesība izteikt savu ierosinājumu par termiņa ilgumu. Kreditoram šāds piedāvājums būtu jāuzklausā, bet ne

jāpieņem kā galējo lēmumu. Būtu nepieciešams noteikt līguma pārkāpumus gadījumus būtiskos un nebūtiskos.

Izmantotās literatūras un juridisko aktu saraksts

Literatūra

1. Balodis K. Ievads Civiltiesībās. Rīga: Zvaigzne ABC, 2007.
2. Balodis K. Labas ticības principa loma mūsdienu Latvijas civiltiesībās. Likums un tiesības, 2002, 4. sēj.,nr. 9 (37).
3. Broka B. Nepārvarama vara un sevišķi apgrūtināta līgumsaistību izpildes institūtu būtība. Pieejams:http://home.lu.lv/~lilze/NLK/bakalauri_1/Saistibu_tiesibas/liigumi.pdf.
4. Broka B. UNIDROIT Starptautiskie komerclikumu principi 2010.
5. Jarkina V. Ceļā uz Latvijas Republikas Civillikuma modernizāciju. Juristu vārds, 2007. Nr. 25.
6. Kalniņš V. Romiešu tiesību pamati. Rīga: Izdevniecība „Zvaigzne”, 1977.
7. Kārklīš J. Latvijas līgumtiesību modernizācijas galvenie virzieni. Promocijas darbs, Rīga, 2006.
8. Kārklīš J. Vienotu Eiropas līgumtiesību veidošanās un ietekme uz Latvijas tiesībām. Jurista Vārds, 2011, nr. 49 (696).
9. Kārklīš J., Apstākļu izmaiņu klauzula kā izņēmums no Pacta sunt servanda principa. Pieejams:http://www.dukonference.lv/files/proceedings_of_conf/53konf/tiesibas/Karklins.pdf.
10. Kārklīš J. Latvijas līgumtiesību modernizācijas galvenie virzieni. Promocijas darbs, 2006.
11. Latvijas Republikas Civillikuma komentāri. Ceturtā daļa. Saistību tiesības. Autoru kolektīvs prof. K. Torgāna vispārīgā zinātniskā redakcijā. Rīga: Mans Īpašums, 2000,
12. Rudenskis J., Latvijas un Svētā Krēsla līgums: iedomātās bažas un realitāte. Jurista vārds, 2006, Nr.4
13. Sinaiskis V., Vispārējie civiltiesību pamati. Rīga: „Valters un Rapa”, 1935.
14. Torgāns K. Eiropas iniciatīvas (Eiropas līgumu tiesību principi, Kopējais modelis) un Latvijas Civillikuma modernizācija. Grām.: Torgāns K. Civiltiesību, komerciesību un civilprocesa aktualitātes. Raksti 1999-2008. Rīga: Tiesu namu aģentūra, 2009.
15. Torgāns K., Līgumu un deliktu tiesību problēmas. Rīga, Tiesu namu aģentūra, 2013.
16. Torgāns K., Saistību tiesības 1. daļa. Rīga: Tiesu namu aģentūra, 2006.
17. Torgāns K., Saistību tiesības. Rīga: Tiesu namu aģentūra, 2014.

18. Vēbers J. Privāttiesību sistēmas atjaunošana Latvijas Republikā un tās tālākā attīstība. Grām.Torgāns K.,Vēbers J.Civiltiesības kā tiesību nozare. Rīga: Latvijas Universitāte, Juridiskā fakultāte, 1997.
19. Vietējo Civillikumu kopojums (Vietējo likumu kopojuma III. daļa), Rīga: Valtera un Rapas akciju sab. izdevums, 1928.
20. Baranauskas E., Zapolskis P.The efect of change in circumstances on the performance of contract. Vilnius.: Mykolas Romeris University, 2009.
21. Postal Rule Is A Historical Ruling. Pieejams: <http://www.lawteacher.net/free-law-essays/communications-law/postal-rule-is-a-historical-ruling.php>.
22. The Theory Of Frustration in English Law, Pieejams: <http://www.lawteacher.net/free-law-essays/contract-law/the-theory-of-frustration-in-english-law-contract-law-essay.php>.
23. Dawwas A.,Alteration of the Contractual Equilibrium Under the UNIDROIT Principles. Pieejams:https://www.academia.edu/7591359/Alteration_of_the_Contractual_Equilibrium_Under_the_UNIDROIT_Principles.
24. Frederick R. Fucci., Hardship and Changed Circumstances as Grounds for Adjustment or Non-Performance of Contracts Practical Considerations in International Infrastructure Investment and Finance. Pieejams: http://www.arnoldporter.com/resources/documents/Hardship_Excuse_Article.pdf.
25. Fundamental breach of contract, Pieejams: <http://slideplayer.com/slide/1432055/>.
26. Girsberger D., Zapolskis P. Fundamental Alteration of the Contractual Equilibrium under hardship exemption. Pieejams: http://www.mruni.eu/en/mokslo_darbai/jurisprudencija/apie_leidini/ [aplūkots 15.03.2015.].
27. Karampatzos, A. Supervening Hardship as Subdivision of the General Frustration Rule: A Comparative Analysis with Reference to Anglo-American, German, French and Greek Law. European Review of Private Law. 2005, Vol. 2.
28. Kull I. About Grounds for Exemption from Performance under the Draft Estonian Law of Obligations Act. Pieejams: <http://www.juridicainternational.eu/?id=12554>.
29. Lamberterie, I. D. The Effect of Changes in Circumstances on Long-Term Contracts: French Report. In Harris, D.; Tallon, D.; Contract Law Today: Anglo-French Comparisons. Oxford: Clarendon Press, 1989.
30. Markesinis, B. S.; Unberath, H.; Johnston, op. cit., p. 321–323. More about the doctrine of Wegfall der Geschäftsgrundlage see: Foster, N. G.; Sule, S. German Legal System & Laws. Oxford: Oxford University Press, 2003.

31. Principles of European Contract Law. Parts I and II. Combined and revised. Prepared by The Commission of Contract Law Chairman: Professor Ole Lando. Edited by Ole Lando and Hugh Beale. Kluwer Law International. The Hague, London, Boston, 2000.
32. Zimmermann R., The Law of Obligations: Roman Foundations of the Civilian Tradition 1st edition Oxford, 1996.
33. Zweigert, K.; Kötz H. Introduction to Comparative Law. Vilnius: Eugrimas, 2001.
34. The Digest or Pandects of Justinian, Pieejams: http://droitromain.upmf-grenoble.fr/Anglica/digest_Scott.htm.
35. Treitel, G. H. Frustration and Force Majeure. Second Edition. London: Sweet & Maxwell, 2004.
36. UNIDROIT principles 2010. Pieejams: <http://www.unidroit.org/instruments/commercial-contracts/unidroit-principles-2010>.
37. Warner R., Kontrakts fall 2003. Pieejams: http://www.kentlaw.edu/faculty/rwarner/classes/contracts/impracticability_frustration_mis.htm.
38. Vincent-Jones P. Contractual Governance: Institutional and Organizational Analysis. – Oxford Journal of Legal Studies, 2000, Vol. 20, No. 3.
39. Von Bar C., Clive E. (ed.). Principles, Definitions and Model Rules of European Private Law: Draft Common Frame of Reference (DCFR). Prepared by the Study Group on a European Civil Code and the Research Group on EC Private Law (Acquis Group). New York: Oxford University Press, 2010, Volume 1.
40. Vienašališkas sturalties nutrakimas del esminio sutarties pazeidimo. Pieejams: <https://jurisprudencija.wordpress.com/2012/07/01/vienasaliskas-sutarties-nutraukimas-del-esminio-sutarties-pazeidimo/>
41. Буковский, Владимир Иосифович. Свод гражданских узаконений губерний прибалтийских с продолжением 1912-1914 гг. и с разъяснениями : в 2 т. Рига : Тип. Г. Гемпель и Ко, 1914. 2 т.

Normatīvie akti

1. Latvijas Republikas Civillikums: LR likums. Latvijas Vēstnesis, 1937. 6.jūlijs, nr.105.
2. Par Latvijas Republikas 1937.gada Civillikumu. LR Likums. Ziņotājs, 1992.14. janvāris, Nr.4.
3. Augstākās Padomes 1993.gada 6.aprīļa lēmums "Par pievienošanas 1969.gada 23.maija Vīnes konvencijai par starptautisko līgumu tiesībām. Ziņotājs,1993.Nr.14.
4. Par dzīvojamo telpu īri: LR likums. Ziņotājs, 1993.18.februāris, nr.7.

5. Par Apvienoto Nāciju Organizācijas Konvenciju par starptautiskajiem preču pirkuma - pārdevuma līgumiem: LR likums. Latvijas Vēstnesis, 1997. 3. jūlijs, Nr.1.
6. Patērētāju aizsardzības likums: LR likums. Latvijas Vēstnesis, 1999, 6.maijs Nr.9
7. Komerclikums: LR likums. Latvijas Vēstnesis, 2000. 4.maijs, Nr.158.
8. Maksātnespējas likums: LR likums. Latvijas Vēstnesis, 2010. 6.augusts, nr.124.
9. Darba likums: LR likums. Latvijas Vēstnesis, 2001. 6.jūlijs, nr.105
10. German civil code. BGB. Pieejams: http://www.gesetze-iminternet.de/englisch_bgb/englisch_bgb.html#p0437,
11. Civil Code of the Republic of Lithuania, Pieejams: http://www.wipo.int/wipolex/en/text.jsp?file_id=202088#LinkTarget_10772
12. Estonian Law of Obligations Act. Pieejams: http://www.legaltext.ee/en/andmebaas/paraframe.asploc=text&lk=et&sk=en&dok=X30085K2.htm&query=collateral&tyyp=SITE_X&ptyyp=I&pg=1

Juridiskās prakses matareāli

1. Liepājas tiesa 2012.gada 3.aprīļa spriedums lietā Nr. C20268611, Nav publicēts.
2. Jūrmalas pilsētas tiesa 2013.gada 3.oktobra spriedums lietā Nr.C17110313, Nav publicēts.
3. Latvijas Republikas Augstākās tiesas Senāta Civillietu departamenta 2008.gada 11.jūnija spriedumā lietā Nr.SKC-256/2008, Pieejams: www.at.gov.lv.
4. Latvijas Republikas Augstākās tiesas Senāta Civillietu departamenta 2008.gada 3.decembra spriedumu lietā Nr. SKC-318/2008, Nav publicēts.
5. Latvijas Republikas Augstākās tiesas Senāta Civillietu departamenta 2008.gada 11.jūnija spriedums lietā Nr.SKC-259/2008, Pieejams: www.at.gov.lv.
6. Latvijas Republikas Augstākās tiesas Senāta Civillietu departamenta 2012.gada 25.janvāra spriedums lietā Nr. SKC-227/2012, Pieejams: www.at.gov.lv.
7. Latvijas Republikas Augstākās tiesas Senātu Civillietu departamenta 2013.gada 30.jūnija spriedums SKC 644/2013, Pieejams: www.at.gov.lv
8. Latvijas Republikas Augstākās tiesas Senātu Civillietu departamenta 2013.gada 11. decembra spriedums lietā Nr. SKC-199/2013, Pieejams: <http://www.l2d.lv/v.php?i=83958>
9. Latvijas Republikas Augstākās tiesas Civillietu tiesu palāta, 2014. gada 14.aprīļa spriedums lietā Nr. PAC-0335/2014, Pieejams: http://www.uzzina.lv/vuzn.php?vuzn_id=117310

10. Latvijas Republikas Augstākās tiesas Senāta Civillietu departamenta 2014. gada 12.decembra spriedums lietā Nr.SKC-179/2014, Pieejams: www.at.gov.lv
11. Latvijas Republikas Augstākās tiesas Civillietu departamenta 2015.gada 27.februāra spriedums Lietā Nr. SKC-41/2015, Pieejams: www.at.gov.lv
12. Juur Kätlin, Vutt Margit. VÕLAÕIGUSSEADUSE § 97 KOHALDAMISE PRAKTIKA. Kohtupraktika analūüs. Pieejams: http://www.riigikohus.ee/vfs/1082/VOS_97_KohaldamisePraktika.pdf.

Normatīvo aktu projekti

1. Grozījumi Civillikumā. Pieejams: http://heliosweb.saeima.lv/saeima9/lasa?dd=LP0528_2
2. Grozījumi Civillikumā. Pieejams: <http://titania.saeima.lv/LIVS/SaeimaLIVS.nsf/0/F6A7D8A3C318EE1DC2257386004EF3D8?OpenDocument>

DOKUMENTĀRĀ LAPA

Maģistra darbs „Vienpusēja atkāpšanās no līguma” izstrādāts LU Juridiskā fakultātē.

Ar savu parakstu apliecinu, ka pētījums veikts patstāvīgi, izmantoti tikai tajā norādītie informācijas avoti un iesniegtā darba elektroniskā kopija atbilst izdrukai.

Autore: Agate Šķila _____

(datums, paraksts)

Rekomendēju darbu aizstāvēšanai

Vadītājs: Dr.iur., asoc.prof. Jānis Kārklis _____

(datums, paraksts)

Darbs iesniegts Civiltiesisko zinātņu katedrā _____

(datums)

Metodiķe: Dita Usāre _____

(paraksts)

Darbs aizstāvēts maģistra gala pārbaudījuma komisijas sēdē _____

(datums, vērtējums)

Komisijas sekretāre: _____ (paraksts)